

**A boldogabb családokért  
A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele  
a hívekhez és minden jóakarátú emberhez  
a házasságról és a családról Magyarországon**

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)  
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért  
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

**A BOLDOGABB  
CSALÁDOKÉRT!**

*A Magyar Katolikus Püspöki Kar  
körlevele a hívekhez  
és minden jóakarátú emberhez  
a házasságról és a családról  
Magyarországon*

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR

# Impresszum

## **A boldogabb családokért**

**A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez és minden jóakarátú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon**

---

## **A könyv elektronikus változata**

A körlevél elektronikus változata a Magyar Katolikus Püspöki Kar Sajtóirodájának engedélyével készült. A nyomtatott körlevél a Magyar Katolikus Püspöki Kar kiadásában jelent meg 1999-ben az ISBN 963 00 2427 6 azonosítóval. Az elektronikus szöveg eredete A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia honlapja:

<http://communio.hcbc.hu/hu/csdalad.html>

Az elektronikus kiadás tartalmazza függelékként a Magyar Püspöki Kar

1. körlevelét az abortusz ellen (1956. szeptember 12.) és
2. pásztorlevelét a magzati élet védelméről (1992. december 21.).

## Tartalomjegyzék

Impresszum .....	2
Tartalomjegyzék .....	3
Bevezetés: A körlevél megírásának célja .....	4
1. A család és a házasság Magyarországon .....	6
1.1. A család és a házasság múltjáról.....	6
1.2. A család és a házasság jelene: változó korunk hatásai .....	7
1.2.1. Gazdasági és társadalmi tényezők .....	7
1.2.2. Kulturális-társadalmi környezet.....	11
1.3. A házasság és a család ma: változás vagy válság? .....	13
1.3.1. A házasság kapcsolatok.....	13
1.3.2. A gyermek a családban .....	16
2. Személy és közösség: képünk az emberről.....	20
2.1. A család mint társadalmi közösség.....	20
2.2. A család mint személyes közösség .....	21
2.3. A házasság mint tartós életszövetség.....	24
2.4. A család mint termékeny közösség.....	26
3. A család és a házasság katolikus szemmel .....	31
3.1. A házasság szentsége .....	31
3.2. A házasság felbonthatatlansága .....	34
3.3. A házasság gyümölcse: a gyermek .....	36
4. Tennivalók a családért és a házasságért.....	38
4.1. Az Egyház feladatai .....	38
4.1.1. A családpsztorációról .....	38
4.1.2. Felkészülés a házasságra és a családi életre.....	39
4.1.3. Különleges esetek és válságos helyzetek .....	40
4.2. A társadalom tennivalói .....	42
4.3. Az állam és a jogrend feladatai .....	43
Befejezés .....	47
Rövidítések jegyzéke .....	48
Párbeszéd, hozzászólás .....	49
Függelék.....	50
A Magyar Püspöki Kar körlevele az abortusz ellen (1956. szeptember 12.).....	50
A Magyar Püspöki Kar pásztorlevele a magzati élet védelméről (1992. december 21.).....	54

## Bevezetés: A körlevél megírásának célja

1. Az egyház segítőkész figyelemmel kíséri a társadalom és a benne élő emberek életét. Három évvel ezelőtt *Igazságosabb és testvériesebb világot!* című pásztorlevelünkben Magyarország gazdasági és szociális helyzetéről, politikai és kulturális életéről szoltunk. Most a társadalom egyik legfontosabb intézményét, a családot és a házasságot tekintjük át keresztény szemmel, kifejtve katolikus egyházunk álláspontját ezekben a kérdésekben. Szavunkkal ismét *minden jóakarató emberhez fordulunk*: mindazokhoz – bármilyen világnézetet valljanak is -, akik felelősséget éreznek hazánkért, és elkötelezetten keresik annak lehetőségeit, hogy életünket jobbá tegyék; köztük elsősorban minden keresztény testvérünkhöz, főleg azonban katolikus híveinkhez.
2. Ötven éve adták ki az *Egyetemes Emberi Jogok Nyilatkozatát*. Ez a dokumentum és az emberiség fejlődését szolgáló számos más *megnyilatkozás a családot a társadalom alapvető és létfenntartó egységének tartja*, amely joggal igényli az állam különleges védelmét és támogatását. Ahogy az ENSZ nyilatkozata leszögezi: „A lehető legmesszebbmenő védelem és támogatás illeti meg a családot, a társadalom természetes és alapvető csoportos egységét, különösen azért, mert biztosítja annak fennmaradását, és gondozza és neveli a magukról gondoskodni nem tudó gyermekeket” (10. pont). Az ENSZ azóta is számos kezdeményezéssel próbálta erősíteni a családi életet. 1989-ben jóváhagyta a *Gyermek Jogainak Egyezményét*, ugyanebben az évben a gyermekekről, 1995-ben a nőkről rendezett világkonferenciát, az 1994-es esztendő pedig a Családok Nemzetközi Évének nyilvánította.
3. Az egyház azért emel szót a család és a házasság érdekében, mert védelmezni és erősíteni akarja a teljesebb életnek, az ember személyes kibontakozásának, boldogulásának egyik legfontosabb színterét. Síkra száll azonban a házasságért mint Istentől megáldott életformáért – szentségért – is. „Az egyes személy sorsa, valamint az emberi társadalom és ezen belül a keresztény közösség jóléte is, erősen függ a családi, illetőleg a házastársi közösség kedvező helyzetétől. Ezért mindazokkal együtt, akik ezt a közösséget nagyra értékelik, a keresztények is szívből örülnek azoknak a korunkban több irányból is ható ösztönzéseknek, amelyek növelik az emberekben e szeretetközösség megbecsülését és az élet tiszteletét, örülnek mindannak, ami segíti a házastársakat és a szülőket nagyszerű hivatásukban. A keresztények azon vannak, hogy több legyen ez az ösztönzés és segítség, és a tőlük remélt jótétemény” (GS 47).
4. Az elmúlt évtizedekben az egyház különösen két irányban lépett ki a hitélet szűkebb világából, és két területen hallatja ismételten hangját a nyilvánosság előtt. Egyrészt küzd a *társadalmi igazságosság és a béke* megvalósulásáért és megőrzéséért, másrészt pedig kiáll *az emberi élet, a személy és a család védelmében*. Mindkét törekvésnek lendületet adott a II. Vatikáni zsinat, amely különös figyelmet szentelt a családok lelkipásztori gondozásának. 1973-ban VI. Pál pápa külön pápai bizottságot hozott létre a családok szolgálatára, amely részben a világ politikai, társadalmi és tudományos fórumain védelmezi a családok jogait, részben az egyházon belül ösztönzi és irányítja a családközpontú lelkipásztori szolgálatot. A családok védelmében számos hivatalos egyházi megnyilatkozás született, így például II. János Pál *Familiaris consortio* kezdetű apostoli buzdítása 1981-ben, a családokhoz intézett körlevele 1994-ben, *Evangelium vitae* kezdetű enciklikája 1995-ben, a Szentszék által kiadott *Családjogi Charta* 1983-ban. Ide sorolhatjuk azonban a különböző országokban megjelent püspökkari körleveleket is, amelyek a házasság és a család javát igyekeznek szolgálni.

## 5. Körlevelünkben

- (1.) áttekintjük a család és a házasság helyzetét a mai Magyarországon;
- (2.) bemutatjuk azt az „emberképet”, amely alapja lehet a sikertelen házasságnak és családnak;
- (3.) vázoljuk a katolikus felfogást a családról és a házasságról;
- (4.) végül arról szólunk, hogy melyek a legfontosabb tennivalói az egyháznak és a társadalomnak a boldogabb családok és házasságok érdekében.

# 1. A család és a házasság Magyarországon

6. A *család* szó ma a köztudatban azt az általában egy fedél alatt élő kisközösséget jelöli, amelynek tagjait egyrészt *házassági* kötelék, másrészt pedig gyermek-szülő kapcsolat fűz egymáshoz. A történelem korábbi századaiban azonban Európában a család fogalma nem egészen ezt jelentette. A szó egyaránt utalhatott az együtt élők közösségére, de a rokoni kötelékkel összetartozók csoportjára is. A csak együtt élő – s inkább a *háztartás* szóval jelölt – közösségnek nem minden tagja állt egymással rokoni kapcsolatban; ugyanakkor a vérségi rokonok – akik viszont nem feltétlenül laktak egy fedél alatt – szintén családként azonosították magukat.

## 1.1. A család és a házasság múltjáról

7. A család, „e legrégebb emberi intézmény és közösség” (FC Előszó) *számos mélyreható változáson* ment át a történelem során. Sokféle feladatnak felelt meg: egyszerre adott teret a legszorosabb emberi kapcsolatoknak, de a munkának és a szórakozásnak is. Mindezeket pedig egybefogta és azonos elvek szerint rendezte a közös hit és erkölcs. A családtagok közös háztartásban éltek: ez volt a mindennapi élet alapvető kerete, a párkapcsolatok elfogadott intézménye, a gyermeknevelés természetes helye, a jövedelemszerzés és az élet fenntartásához szükséges munkamegosztás szervezője. Évszázadokon keresztül a család afféle érdekszövetségként is működött, mint az élet megszervezésének és fenntartásának szükségszerű formája. E gyakorlati szempont mellett kisebb jelentőséget tulajdonítottak a leendő házastársak szabad személyes választásának és az érzelmeknek, a meghitt párkapcsolatnak, sőt a gyermekek nevelésének is. A keresztény tanítás azonban a házasságot kezdettől fogva felbonthatatlannak, a család alapjának tartotta, a családot pedig főként a gyermeknevelés intézményének tekintette.

8. A házasság és a család mai kapcsolatának megértéséhez messzire, a magyar államiság kezdetéhez kell visszanyúlnunk: a kereszténység felvételével a *házasságkötés jogilag természetesen az egyház hatáskörébe* került. II. József rendeletei emelték ki először az állami jog elsődlegességét. A házasságkötés továbbra is az egyház kezében maradt, de az uralkodó azt olyan polgári szerződésnek tekintette, amelyet az állam szabályoz. A polgári házasságkötést a magyar törvényhozás 1894-ben tette kötelezővé a házasulni kívánóknak. Ehhez kapcsolták hozzá a házasságra és a családra vonatkozó jogrendet. Ekkor alakult ki a polgári és az egyházi esküvőnek párhuzamos, de egymástól elválasztott kettős gyakorlata, amely mindmáig érvényben van.

9. A házasság a családi élet intézményes alapjaként részben azért vált olyan fontossá, mert így az állam léphetett az egyház(ak) helyébe mint a *családi életet irányító intézmény*. Első lépésben az állam szabta meg a házasságkötés jogrendjét; a másodikban döntőbíróként lépett a szétválni igyekvő felek közé, törvényesítve a válás lehetőségét; a harmadikban elbírálta, hogy a szülő-gyermek kapcsolat valóban megfelel-e az általa megállapított normáknak (1900-tól az ún. gyermekvédelmi rendszabályok egész sora jelent meg); negyedik lépésként pedig a jóléti szolgáltatásokat a családi lét jogi intézményéhez kötötte (így például a gyermeknevelési pótlékot vagy különböző lakásépítési hiteltámogatási rendszereket). Mindez lassanként olyan állami felügyeleti és igazgatási rendszerré állt össze, amely a házassággal megpecsételt együttélést tette a családok alapjává az állampolgárok részére. Az állam képviselője előtt kötött házassági szerződés egyben vagyoni jogi megállapodássá is vált, amely részletesen

szabályozta a jövőbeni férj és feleség jogait és kötelességeit, a válás feltételeit és következményeit.

**10.** A létrejött házasságok erősen *patriarchálisak* voltak: a férfi, a férj volt a család feje, aki a család anyagi fenntartásáról gondoskodott. A feleség általában alárendelt szerepet töltött be. Nem végzett külön jövedelemmel járó munkát, viszont vezette a családi háztartást, és az ő feladata volt a gyermekek gondozása-nevelése, a család belső életéről való gondoskodás.

## 1.2. A család és a házasság jelene: változó korunk hatásai

### 1.2.1. Gazdasági és társadalmi tényezők

**11.** Ha meg akarjuk érteni a családnak és a házasságnak az elmúlt évtizedekben végbement változásait, mindenekelőtt azt a *változásban levő világot* kell áttekintenünk, amelynek része a család és a házasság is. Ezt vizsgáltuk meg *Igazságosabb és testvériesebb világot!* című körlevelünkben. Akkor tett megállapításainkat nem ismétljük meg. Mindössze néhány olyan tényre hívjuk fel a figyelmet, amely szorosabban kapcsolódik a család és a házasság mai magyarországi viszonyainak megértéséhez.

**12.** A nyugati társadalmakban az elmúlt két évszázadban olyan *változások* zajlottak le és folytatódnak ma is, amelyek a mindennapi életet és az emberek gondolkodását alapvetően meghatározzák. E folyamatok századunk második felében *felgyorsultak*. Európa keleti fele a szocialista rendszer miatt évtizedekig különleges helyzetben volt. Mégis a nyugatra jellemző irányokban és módokon fejlődött, csak lassabban. 1989 után a változások itt is fölerősödtek, sokféle, ellentmondásos, helyenként kaotikus formát öltve. Bár mind nyugaton, mind keleten országonként, régióként számos eltérést találunk, jól kirajzolhatjuk e folyamatok néhány általánosan jellemző, főbb vonását.

A *korunk jellemzésére* használt leggyakoribb jelzőket főlegesen volna megismételünk. A század nagy ideológiáinak csődje közismert. Mindenki egyetért abban, hogy átrendeződnek a sok évszázados (helyenként ezredéves) hagyományok, általánossá válik a fogyasztói szemlélet, a társadalom eltömegesedik, a média behatol a mindennapokba és a magánéletbe, sokak gondolatvilágát egyre inkább kitölti egyfajta virtuális valóság, újfajta függőségbe kergetve őket. Számosan elfordulnak a történelmi egyházaktól, ugyanakkor viszont hamis, nemegyszer veszélyes látszatvallási élményekben keresnek kielégülést.

A modern életforma sokféle biztonságot és kellemes élményt kínál, ennek ellenére növekszik a *válság* tudata, az emberek fokozódó elégedetlensége önmagukkal és a társadalommal, s ez reményt adhat arra, hogy új, józanabb gondolkodás kerekedik felül. Ezt sürgeti az is, hogy világunk egyre több oldalról vált fenyegetetté. A nukleáris katasztrófa változatlanul reális lehetőség maradt, közben azonban a tömegpusztítás több más lehetősége jelentkezett: globális méreteket öltött a környezetszennyeződés, mindennapjainkat sújtja a kiterjedt bűnözés, új – a civilizációval sokban összefüggő – betegségek és járványok bukkannak fel. II. János Pál pápa drámai szavai szerint korunk a „halál kultúrája” felé sodródik.

**13.** A világunkat általában jellemző változások jól megfigyelhetőek Magyarországon is. Hatásuk gyökereiben *érinti a családokat és a házasságokat*. Erre mutat például a házasságkötések és a születések számának drámai csökkenése a nyugati világban és Európa keleti felében is. Napjainkra nyilvánvalóan válságba kerültek azok az európai

családmodellek, amelyek a 18. századtól alakultak ki, és a 19. századra szilárdultak meg. Akadnak, akik ennek nyomán a családot idejétmúlt intézménynek tartják, s annak haláláról beszélnek. Mások egyrészt az egyén boldogulását, másrészt a társadalom működését látják veszélyeztetve a család ezredvégi átalakulása következtében. Pedig mindnyájunk élete valamilyen módon a családhoz kötődik, több szálon is. A legtöbben családban nőnek fel, majd házasságkötéssel saját családot alapítanak, végül pedig a szülők tagjává lesznek gyermekeik családjának. A magyar társadalom túlnyomó többsége – mintegy nyolc és fél millió ember – családban él, a családok száma közel hárommillió. A család az emberek életének a legáltalánosabban elterjedt és elfogadott kerete, és fontos szerepe van a társadalom életének megszervezésében is. A közvélemény ma is a családot tartja az emberi boldogság egyik legfontosabb eszközének és értékének. Az emberek többsége nem nézett még szembe avval a ténnyel, hogy a család szerepe a korábbi időkhez képest *megváltozott*. Ebben jelentősen közrejátszott a gazdasági-társadalmi helyzet változása, de a családról és a házasságról alkotott szemlélet átalakulása is.

**14.** Korábban a tulajdon birtoklása döntő szerepet játszott az emberek életében. A *modern társadalmakban* viszont fontosabbnak tartják az egyéni képességeket, az egyéni teljesítményt és a személyes kapcsolatokat. Átalakultak a vagyon formái. Könnyebben és szabadabban lehet ma állást, sőt életformát változtatni, mint korábban. Gyakorivá lett a lakásváltoztatás, a költözés, esetleg más vidékre vagy más országba is. A tanulás és a sikeres karrier, nemritkán a változó piaci környezet lehetővé, gyakran szükségessé tette, hogy az emberek életük folyamán különböző területeken képezzék magukat, különféle beosztásokban, munkahelyeken dolgozzanak. Egyre általánosabb és természetesebb az igényük arra, hogy önállóan alakítsák életpályájukat, szakmai karrierjüket.

**15.** Úgy látjuk, hogy korunkban nem csak a gazdasági élet került a szabadverseny irányítása alá, de a társadalom életét is áthatja a versengés. Ez próbára teszi az erre a helyzetre felkészületlen családot, sőt megjelenhet a családokon belül is. Korábban a patriarchális családi forma volt az általános. Ma viszont a nők többsége is kereső munkát vállal. Ennek oka részben a nők megváltozott azonosságtudata, jogos igényük a továbbtanulásra és az önálló szakmai teljesítményre, másrészt nemritkán az, hogy a családfő jövedelme nem elég a család fenntartásához vagy az általuk kívánt életszínvonal eléréséhez. A kétkeresős családmódel következtében jelentősen átalakult a családok időbeosztása, az egyes családtagok közti munkamegosztás, és kevesebb idő jut egymásra, a gyermeknevelésre. A férj és a feleség más-más munkakörben dolgozik, szakmai érdeklődésük, jövedelmük és kapcsolatrendszerük eltérő lehet, az érvényesülésre is különböző esélyeik vannak. Az egyikük talán tanulhat, szakmai sikereket érhet el, a másikuk esetleg nem. Gyakran kulturális és emberi igényeik is eltérnek egymástól. Mindez könnyen megoszthatja a család életét.

**16.** Az 1970-es évektől kezdve Magyarországon lehetőség nyílt arra, hogy az emberek külön munkával többletjövedelemhez jussanak. Ennek következtében széles körben elterjedt az az önkiszákmányolás, amely az egészségi állapot általános romlásához és gyakran korai halálozáshoz vezetett. Ez ma sem változott lényegesen. A leginkább érintett középkorú férfiak jelentős része ma is napi 12-14 órát dolgozik, s *főlemészti testi-lelki egészségét*. A magyar férfiak várható maximális életkora 8-10 évvel alacsonyabb a nyugat-európai átlagnál, holott 1970-ben még nem volt számottevő a különbség. A helyzet hasonló a 45 éven felüli, aktív korú nők körében is. E tekintetben a rendszerváltozást követő években sem látunk lényeges javulást.

Más családoknak viszont a *munkanélküliség* jelent folyamatos fenyegetettséget – főleg az alacsonyabban képzett rétegekben. Az állami és a szövetkezeti vagyon újraelosztása csupán



kevesek hasznát hozta, ebből a társadalom zöme kimaradt. Miközben egyesek kiugróan magas jövedelmekhez jutnak, sokan egyik napról a másikra elvesztik állásukat, s esetleg hosszabb időre munka nélkül maradnak. A tartós munkanélküliség különösen a fiatalok körében járhat súlyos egyéni és társadalmi következményekkel.

**17.** Az ötvenes évektől kezdve Magyarországon is általánossá vált a *kétkeresős családmódel*. Sőt, Európában az egykori Szovjetunió és Kelet-Németország után nálunk volt a legmagasabb a kereső munkát végző nők aránya. Akkoriban a nőknek a szülést követően rövid idő után vissza kellett menniük a munkahelyükre. Ezek a korosztályok igen sérülékennyé váltak: halálozási arányuk rendkívül magas. A hetvenes évektől ez a kötelezettség megszűnt. Napjainkban viszont egyre gyakrabban találkozunk a szabadverseny világának haszonleső szemléletével, amely legalább ennyire veszélyezteti a nyugodt családi életet: a munkaadók előnyben részesítik azokat a nőket, akiket a gyermekszülés vagy gyermeknevelés nem „gátol” abban, hogy minden energiájukat (esetleg túlórákat is) hosszabb távon is a munkahelyi feladatoknak szenteljék.

A korunkban általánossá vált *női emancipáció* gyökeresen új helyzetet teremtett a házaspárok és a családok életében. Úgy látjuk, hogy a nők megváltozott azonosságtudatát, igényeit és szerepkörét még nem dolgozta fel a magyar társadalom. A dolgozó nők közül ma is különösen veszélyeztetettek a családanyák. Többszörös elvárás nehezedik rájuk: családanya-, feleség- és munkahelyi szerepüket kell(ene) betölteniük egy időben. Természetesen a nőknek a férfiakkal azonos joguk van ahhoz, hogy képességüknek megfelelő képzettséget szerezzenek, s tudásukat kellően kamatoztatva végezzenek munkavállalói tevékenységet. A társadalom súlyos zavarát jelzi azonban, ha a gyermeküket nevelő anyák nem saját szabad döntésükből vállalnak állást, hanem azért kényszerülnek erre, mert jövedelmüket a család nem tudja nélkülözni. Az is tény azonban, hogy nem kevesen vannak olyanok, akiknek a gyermeknevelésnél fontosabb a szakmai előrehaladás. A lányokat ma az oktatás arra készíti fel, hogy elsősorban kereső tevékenységükben törekedjenek sikereket elérni.

A magyar gyés és gyed a puha diktatúra idején kísérletet tett a nők anyaságának és társadalmi munkavégzésének összehangolására. Ért is el némi eredményt, valódi megoldáshoz azonban nem vezetett. A *családtámogatási rendszert* néhány éve megrendítették a megszorító állami intézkedések: a családok elbizonytalanodtak, megingott a hosszú távú tervezettségbe vetett addigi hitük, beszűkültek anyagi forrásaik. A jelenleg érvényes gyermekgondozási támogatások több segítséget nyújtanak a családoknak, de még mindig nem elégségesek, hiszen csak mérsékelni tudják a gyermekvállalás anyagi hátrányait, megszüntetni azonban nem képesek.

**18.** Úgy látjuk, hogy a gyermeket nevelő szülők *anyagi tekintetben* és az életük megszervezésében is *hátrányos helyzetben* vannak a gyermeket nem nevelő felnőttekkel szemben. Akik a legtöbb időt fordítják a napi kereső-termelő tevékenységre, azoknak többsége három vagy több gyermekes család fenntartásáról gondoskodik. Ők az átlagos munkaidőnél jóval többet kénytelenek jövedelemszerző tevékenységre fordítani. Ma Magyarországon a kétgyermekesek 25%-a, a háromgyermekesek 60%-a az átlagos létminimum alatti jövedelemből él. A családok jelentős többsége abba a körbe tartozik, amelyben a fogyasztás legfőljebb az alapvető létfenntartási cikkekre korlátozódik. A gyermekek számának emelkedése együtt jár az egy főre jutó jövedelem zsugorodásával. 1997-ben a gyermektelen háztartásokban az egy főre jutó havi nettó jövedelem 28.855 Ft, három vagy több gyermek esetén ugyanez 14.497 Ft volt. Ehhez járul még, hogy a gyermekes nők és az apai szerepüket fontosnak tartó férfiak egyre nyilvánvalóbban hátrányba kerülnek a munkaerőpiacon.

Külön említést érdemel, hogy az elmúlt évtizedek lakásépítési politikája sem kedvezett a családok létrejöttének és növekedésének. A fiatalok többsége csak akkor juthatott lakáshoz, ha ebben szülei vagy rokonai segítettek. A lakótelepi lakások többsége méreteinél fogva alkalmatlan többgyermekes család befogadására.

**19.** Szembetűnő aránytalanságok keletkeztek a *személyi jövedelemadó* rendszeréből, amely a jövedelmet attól függetlenül adóztatja meg, hogy abból hányan élnek. A gyermekes családok ezért magasabb jövedelem megszerzésére kényszerülnek: ezáltal több személyi jövedelemadót fizetnek (hiszen az adókulcsok progresszívek), és a magasabb fogyasztás miatt áfabefizetések is magasabbak. E befizetéseknek csak csekély részét kapják vissza a családtámogatási rendszereken keresztül, azt is jelentős költséggel, sokszor nem teljesen igazságosan, kicsinyes és megalázó helyzetekben. Mindennek negatív hatásait az e téren újabban bevezetett változások még nem tudták kellőképpen ellensúlyozni.

**20.** Az egyik legszembetűnőbb jelenség, hogy a századfordulótól kialakult többgenerációs *nagycsaládot felváltotta* a szülőkre és a gyermekekre korlátozódó *kis család*. A háztartások átlagos nagysága 1960-tól 1996-ig 3,1 főről 2,6 főre csökkent. Összeszűkültek a család határai: egyre kisebb azoknak a rokonoknak a köre, akik számíthatnak egymásra, és a család egészségért vagy egyik tagjáért önzetlenül közösséget vállalnak. A családok *nehezebben tudnak gondoskodni önellátásra képtelen tagjaikról*: a kisgyermekéről, a betegekről és az idősekről. Egyre több magára maradt idős ember (többségük nő) él tanyán, falun és városban egyaránt. Sok fiatal házaspár azért tud nehezebben gyermeket vállalni, mert messzire kerültek a nagyszülőktől, akik segíthetnék őket gyermekeik ellátásában és nevelésében. E problémák áthidalására a modern társadalmak megteremtették az intézményes ellátás rendszereit: egyebek között a nyugdíjrendszerrel, a szociális hálózatokkal; a házi és intézményi betegápolás rendszerével; a gyეს-sel, a gyeddel, bölcsődék, óvodák, napközik és idősek otthonainak működtetésével. Mindezek valóban csökkentik a családra nehezedő nyomást, és segítik problémáik megoldását. Ritka kivételektől eltekintve azonban legfőljebb az anyagi ellátásról tudnak gondoskodni, a személyes törődés igényét aligha elégíthetik ki.

**21.** Napjainkban *megnőtt a társadalmi mobilitás*. Az emberek gyakrabban és könnyebben változtatják lakóhelyüket, munkahelyüket, a társadalomban betöltött szerepüket. A megnövekedett iskoláztatási lehetőségek sok fiatalat vonzanak a családjuktól távoli településekre. Ott könnyebben gyarapíthatják ismereteiket, viszont egyre kevésbé állnak családjuk védelme és irányítása alatt. Sokaknak éveken-évtizedeken keresztül lakóhelyüktől, családjuktól távol kell dolgozniuk, s a jobb vagy biztosabb kereset árát a családi összetartás lassú elsorvadásával fizetik meg. Sokan túlságosan gyakran kényszerülnek lakóhely-változtatásra. Ezzel fokozódik bennük és hozzátartozóikban az ideiglenesség tudata. Gyengült a lakóhelyi (szomszédsági) és a távolabbi rokoni kapcsolatok jelentősége is.

Új jelenség, hogy a személyes kapcsolatok megritkultak, a személytelen viszonylatok sokasodtak. Futólagosan az emberek százai érintkeznek egymással, például az iskolában és a munkahelyen, a hivatalos ügyek intézésekor, vagy akár az üdülés és a szórakozás keretei között. *A felszínes és formális, legtöbbször csupán konkrét tennivalókra szorítókozó érintkezések világában folyik az élet*. Az emberi kapcsolatok két típusra bomlottak: túlnyomó többségük a mindennapjainkat kitöltő felszínes és alkalmi találkozásokból áll; ezekhez képest kevés az a kapcsolat, amely a személyiség mélyeit érinti, s nem csupán eszköz valaminek a megvalósításához vagy eléréséhez. Ezért különösen fontossá váltak a bensőségesebb, személyes kötődések, ezeknek elsődleges színtere pedig a család.

## 1.2.2. Kulturális-társadalmi környezet

22. Manapság sokan azt mondják: a család válságban van. Ez azonban nem csupán a családi élet zavaraiából ered, hanem *része napjaink* mély és mindent átható *társadalmi átalakulásának*, amely semmibe veszi vagy felmorzsolja az emberi együttélés korábban megszokott és elfogadott normáit. Az emberi kapcsolatok mai radikális átalakulásában a család bizonyult a leginkább életképesnek. A szocializmus az első időszakban súlyosan családdellenes volt. Mindent el akart pusztítani, ami az egyént a központi hatalommal szemben erősítette, és a kisebb közösségeket védte. A központi eszmék uralmának erőszakos fenntartása, a mindenbe beavatkozó párt és állami akarat azonban éppen belső ellenállást váltott ki, s ez erősebbé tette a családokat. Az emberek a bensőséges kisközösségekben, így a családban kerestek védelmet a kényszerített közéleti szerepvállalással szemben. Itt folytatták a családi hagyományokat, itt őrizték és tanították a vallást, itt adták át a családi-történelmi titkokat (ez tört a felszínre a rendszerváltozás után), itt élt tovább az emberi együttélés reményt adó biztonsága.

A szocializmus megengedőbb szakaszában váltás történt a család megítélésében. Felismerték, hogy az állami intézményeknél olcsóbb, ha a család gondoskodik a gyerekekről, az öregekről, megéri tehát – pusztán gazdasági okokból is -, ha erősítik a család szerepét (gyes, gyed, családi pótlék). Másrészt ráeszméltek arra is, hogy a családra szükség van az elemi szocializáció érdekében.

23. A magyarországi társadalom egymásra torlódó eszmerendszerek és korok szorításában él; sokkal inkább, mint olyan szerencsésebb országokban, ahol szervezettebb volt a fejlődés, ahol kevesebb erőszakosan átalakító nemzetközi hatást kellett feldolgozni. Ebben a térségben oly sokszor történt „művi” beavatkozás a társadalom menetébe, hogy a gyors változások hatása kivédhetetlen volt. Ennek következtében eltérő, sőt egymással ellentétes eszmék és eszmények, életcélok és gondolkodásmódok, családi és személyes kapcsolatrendszerek élnek egymás mellett, egymással gyakran összekeveredve. A társadalomban jelentkező feszültségek és rendezetlenségek behatolnak a családok életébe is. Más ösztönzőkre épülnek a gazdaság, másra a hatalom, megint másra az erkölcs ösztönző és tiltó rendszerei. Az ellentétes eszmék és a valóság között létrejött feszítő erő konfliktusokat teremt, ezek feloldására nincsenek igazán felkészülve sem az egyének, sem a kis és nagyobb közösségek.

24. A hagyományos társadalomban a család rendje szerves részét alkotta a tágabb közösséget szabályozó rendnek. A modern világban az egyén az élet különböző területein *különféle normákkal* kerül szembe. Más elvárásokkal találkozik a munkahelyén, más szokásokat követ barátai és rokonai körében, másokat a szórakozás és másokat a szakma világában. A különböző környezetek többsége a saját törvényeit követi, nemegyszer szembeszállva a családban érvényesülő hittel és erkölccsel. Napjainkban a család veszélyeztetett helyzetbe került. Nem vonhatja ki magát teljesen a korszak, elsősorban az elszemélytelenedett, haszonra és versenyre épülő társadalom hatása alól. Ebben a környezetben kell kialakítani a család saját azonosságtudatát, sajátos értékrendjét, amely kiállja az idő próbáját. Annál fontosabb ez, mert a mai társadalomban éppen a család tud leginkább emberi és érzelmi menedéket biztosítani az élet egyéb területein átélte nehézségekkel és kudarcokkal szemben.

25. A mai magyar fiatalokban *kétféle törekvés* találkozhat. Egyfelől *vágyódnak a családalapításra*, arra, hogy gyermekeik legyenek. Másfelől nem tudják, hogyan boldoguljanak a világ sokféle kihívása között. Szeretnék megőrizni függetlenségüket, ösztönösen félnek azoktól a kötöttségektől, netán konfliktusoktól, amelyek együtt járnak a

házassággal és a gyermekneveléssel. *A függetlenség igénye* különösen akkor nyomhatja el vágyukat a családra, ha nagy nehézségekkel kell szembenéznük családalapításkor. Ehhez járul a fiatalok körében erősödő hangulat a házasságkötés ellen, amely pusztán jogi formaságnak tekinti az esküvőt. Mások viszont annyi rossz házasságot tapasztaltak környezetükben, hogy nem látnak sok esélyt saját házasságuk sikeréhez sem, s ezért nem akarják elkötelezni magukat.

**26.** A házasságok ma főként az egymás iránti *személyes vonzódásból, szabad döntésből* születnek, nem pedig gazdasági vagy más külső kényszerek hatására. A házasság és a család ma sokkal inkább az egyén személyes és intim életterévé vált, mint korábban. Ez az a hely, ahol az ember számíthat a másikra, biztonságban érezheti magát mellette, mert megbízhat benne. Sok családban megnőtt a gyermekekért vállalt felelősség is: a szülők tudatosabban, személyesebben foglalkoznak fejlődésükkel, neveltetésükkel, mint az a múltban történt.

Megnövekedett az önkéntesség és a személyesség szerepe. Az önkéntesség azonban *kétarcú jelenség*. Nem csak a párválasztásban nagyobb a szabadság, de a párkapcsolat felbontásában is. A társadalmi környezet nem, vagy egyre kevésbé jelent összetartó erőt, netán éppen segítséget a házasságokban és a családokban.

**27.** Nehezíti a család és a házasság helyzetét a Magyarországon is tapasztalható *értékvesztés*, erkölcsi elbizonytalanodás, a fogyasztói társadalmi környezet és az individualista életszemlélet. Egyre többek számára válnak ismeretlenné vagy a felkínált formában elfogadhatatlanná azok az eszmények és igazságok, amelyek irányt, tartást és célt adhatnak az ember életének. Az életben nélkülözhetetlen értékek közül *jó néhánynak társadalmi szabályozó ereje csökkenni látszik* – például a megbízhatóság, a hűség, a becsületesség, a szolidaritás, az egymásért való közös felelősségvállalás, a tisztességesen végzett munka. Gyorsan változó korunkban egyre nehezebb különbséget tenni a hamis és az igazi, a maradandó és a korral változó, az abszolút és a viszonylagos értékek között. Sokan csak rövid távú érdekeiket veszik tekintetbe, nem kívánják és talán nem is tudják életüket hosszabb távon megtervezni, és tudatosan felépíteni.

**28.** *A versengés szelleme*, a mások legyőzésére való törekvés azonban nemcsak a gazdasági életet határozza meg, hanem az emberek egyéni életvitelét is. A közvélemény jelentős része szerint a legfőbb cél az egyéni érdekek érvényesítése. Egyre inkább elsikkad az önfegyelem fontossága, terjed az „önmegvalósítás”-t mindenek fölébe helyező magatartás: az emberek érvényesülésre és érdekeik érvényesítésére törekszenek a piacgazdaság által diktált versenyben. Főleg a munka világában valóban fontos a teljesítmény, a siker és a hasznosság. Veszélyessé válhat azonban, ha ez határozza meg az élet minden területét, és ennek rendelik alá a segítőkészség és a szolidaritás szempontjait. Eredményre törekvő korunk jelentős tudományos, technikai és gazdasági sikereket mutathat fel. Azonban észre kell venni a fejlődés árnyoldalait is. Embertelenné válik az a társadalom, amely csak a birtoklásra és a rövid távú örömeik megszerzésére rendezkedik be, az embereket pedig a gazdasági élet pusztán termelőivé és fogyasztóivá alacsonyítja le. Így a családot is könnyen csupán „haszonélvezeti eszköznek” tekintik, amely az egyéni érdekek kielégítését szolgálja.

**29.** Fontos változás napjainkban, hogy kialakult az emberiség által felhalmozott *tudás terjesztésének és továbbadásának intézményes rendszere*. A család egyre kevésbé képes az élethez szükséges teljes tudásanyag összegyűjtésére és továbbadására. A társadalom szakosított intézményeket létesített a közoktatásban, a szakoktatásban és a felsőoktatásban, megteremtette az iskolán kívüli művelődés különféle módjait és ennek részeként a tömegkommunikációt. Ezek egyaránt közvetítenek ismereteket, értékeket,

viselkedésmintákat, nemritkán azonban olyanokat, amelyek nem kellőképpen jelenítik meg a család értékrendjét. Ezek az intézmények nélkülözhetetlenek a modern társadalomban, mégis csökkentik a család hatását a gyermekek szemléletének alakításában. Gyakran előfordul az is, hogy az általuk közvetített értékrend éppen ellentétes a családdal. Az egyház az egész társadalom számára hasznos feladatot tölthet be akkor, ha ebben a helyzetben segíti a tájékozódást: megmutatja a különbséget a valódi emberi értékek és a hamis elgondolások, viselkedésminták között, bárhol bukkanjanak is fel azok.

**30.** Napjainkban a *média* túlnyomó része is a családi élet ellen hangolja a közvéleményt. Az erőszakot és a durvaságot tükröző, közösség- és családeellenes magatartásokat gyakran vonzó formában mutatják be. Másrészt viszont kevés szó esik arról, milyen örömeket kínál a családi élet, a gyermekek növekedése, fejlődése.

*Gyöngye a társadalmi összefogás* a család jogaiért, a közös fellépés a családot romboló nézetekkel szemben. Meggyöngült az élet tisztelete, főleg a magatehetetlen, hasznot nem hajtó, kiszolgáltatott csoportok esetében, amilyenek a magzatok, a gyermekek, a testi vagy szellemi sérültek, a magatehetetlen idősök.

### 1.3. A házasság és a család ma: változás vagy válság?

#### 1.3.1. A házasság kapcsolatok

**31.** A családi élet átalakulása *nem pusztán tükrözi* a társadalmi és történelmi változásokat, hanem részben *okozza* is azokat. Ez egyaránt vonatkozik a szülő-gyermek és a házastársak közti kapcsolatra. A „házasság válságának” emlegetését a többség elutasítja. Egy 1993-as vizsgálat során a megkérdezett 20-40 éves fiatalok 85%-a nem értett egyet azzal az állítással, hogy „a házasság elavult intézmény”. (A legalacsonyabb iskolai végzettségűek között ez az arány „csak” 78% volt, a diplomások között viszont 93%.) Számos jel viszont azt mutatja, hogy a családot megalapozó házasságok napjainkban *könnyebben felbomlanak*, mint korábban, s mellette más együttélési formák is terjedőben vannak. Növekszik azok száma, akik nem élethosszig tartónak tervezik házasságukat. Napjainkra egyre jellemzőbbek a rövid ideig tartó párkapcsolatok.

**32.** Ehhez kapcsolódóan az utóbbi évtizedek egyik legfeltűnőbb folyamatának a „házassági kedv” *fogyatkozását* tartjuk: a házasságkötések száma évtizedek óta csökken Európa-szerte. Magyarországon ez a csökkenés még erősebb, mint a környező országokban. Ötven évvel ezelőtt, 1949-ben 1.000 lakosra 11,7 házasságkötés jutott, 1997-ben viszont csak 4,6. A visszaesés a 25 éven aluliak között a legnagyobb: mintha a fiatalok egyre kevésbé éreznék az együttélés egyetlen kötelező formájának a házasságot. Ennek következménye az is, hogy a házasság népességnek az összlakosságon belüli aránya az 1980 óta eltelt időben 52%-ról 45%-ra esett vissza. A házasság helyett mind többen választják a kapcsolattartás és az együttélés más formáit.

Ennek az átalakulásnak számos közvetlen és közvetett oka van. Bizonyára közrejátszik *a nők szerepének átalakulása* a családban és a nyilvános életben. A házasságon belül a nők kevésbé fogadják el azt a patriarchális hagyományt, amely a férjet helyezte a „családfő”, a család irányítójának szerepébe. Egyre több nő tanul tovább, s vállal munkát. Ennek következtében módosul a családon belüli munkamegosztás és szerepvállalás, a felelőségek, jogok és döntések megoszlása is. Jelentősen megváltozott a nemek közti kapcsolat, a szexuális viselkedés szokásrendszere is: a keresztény értékrendet vagy akár a hagyományok

által kialakított normákat kevesebben fogadják el, mint korábban. Evvel párhuzamosan változott a leányanyak és a házasságon kívül gyermeket vállalók társadalmi megítélése is.

**33.** Bár egyre kevesebben kötnek házasságot, *a válások száma* mégis folyamatosan *emelkedik*. Ezer házasságkötésre ma 510 válás esik, 1970-ben ez a szám „csak” 236 volt. Lehetetlen itt felsorolnunk a váláshoz vezető összes okokat, még kevésbé azok következményeit. A felsoroltakon túl a házasságok felbomlásában bizonyára *döntő szerepet játszik* a mindenek fölé emelt individualizmus, az életmód önkényes megválasztásának igénye, mindenfajta kötöttség és elköteleződés elutasítása. Szoros összefüggés mutatható ki a házaspárok vallásossága és házasságuk stabilitása között. Az egyház előírásait követő vallásos emberek között éppen fele annyi a válás, mint a magukat nem hívőnek vallók között.

Hosszan lehetne elemezni *a válások következményeit* is. A felbontott házasságokat egyre gyakrabban inkább élettársi kapcsolat követi, mint új házasság. A 16-24 éves fiatalok egy ötödének szülei elváltak. Egyre jobban terjed a „rekombináció”, az újránházasodások vagy együttélések nyomán létrejött bonyolult kapcsolatok szövevénye. A válások rendszerint súlyos érzelmi megpróbáltatással, olykor anyagi terhekkel járnak a házastársak valamelyike, esetleg mindkettőjük számára. Elsősorban azonban a szétört családokban élő gyermekek szenvedik meg szüleik házasságának kudarcát és azokat a kusza érzelmi viszonyokat, kötődéseket, amelyekbe belekényszerülnek. A tapasztalat szerint az elváltak gyermekei több pszichés problémával küszködnek az életben, mint azok, akiknek a szülei nem váltak el. Ez akkor is igaz, ha nehéz szétválasztani, hogy ezekből mit okozott a család kettészakadása, és mit azok a korábbi problémák, amelyek a váláshoz vezettek. A túl korai első szexuális kapcsolat és a művi abortusz jelentősen gyakoribb azok között, akiknek a szülei elváltak. Elsősorban nem a szociális helyzet, hanem a családi érzelmi háttér idézi elő a korai szexualitást, a gyakori partnerváltást, az abortuszt. A családi szocializáció gyengülése jelentősen csökkenti az egészséges társadalmi érintkezés esélyeit is.

**34.** Úgy látjuk, hogy a mai magyarországi társadalomban sokan, főleg a *fiatalok* közül, szinte *közösségen kívül* vagy átmenetileg vállalt és szabályozott közösségekben élnek, rokoni kapcsolataik szinte eljelentéktelenedtek. Az egyéni érdekérvényesítést, örömszerzést bálványozó divat hatására úgy érzik, hogy a házasság és a család gátolja énjük kibontakoztatását, az önmegvalósítást. A „fiatalkori kultúra”, a „fiatalságkultusz” arra ösztönzi őket, hogy hosszabbítsák meg kötetlen fiatalságuk éveit, és késleltessék a felnőtté válást. Legfőleg az ideiglenes együttélési formákat választják, a házasságkötést és a gyermekvállalást halogatják. A kamaszkori válságok elhúzódnak, a pályaválasztás és a családalapítás ideje későbbre tolódik. Korábban a családalapítás és a munkavállalás a felnőtt élet kezdetének, kitüntetett értéknek számított, s elérése véglegesen lezárt egy életszakaszt. A mai fiatalok életében viszont megnövekedett a készülődés, a próbálkozás ideje: egybemosódhatnak, párhuzamosan folyhatnak vagy akár újrakezdődhetnek a tanulás, a hivatásra készülődés, a pályaválasztás és a pénzkereső munka szakaszai. Természetesnek tekintik azt, hogy többféle tevékenységet, foglalkozást és párkapcsolatot próbáljanak ki mindkét nem tagjai. Ezzel párhuzamosan módosulnak az együttélés szakaszai és különféle formái.

**35.** Fontos módosulásokat látunk *az idősek világában*. Az utóbbi két-három nemzedék életében alaposan kitolódott a családi élet azon szakasza – néha *üres fészeknek* nevezik –, amelyben már nincsenek napi szülői kötelezettségek. Mivel az átlagos életkor rövidebb volt, korábban alig létezett ez az időszak, jelenleg viszont akár évtizedekig is eltarthat Magyarországon is – bár nálunk rövidebb ez az idő, mint a legfejlettebb országokban. Amikor a felnőtt gyermekek elköltöznek, a szülők újra ketten maradnak. Sokuk két irányban

válík elkötelezetté. Még segítenek gyermekeiknek az önálló lakás felépítésében vagy megszerzésében, majd részt vesznek unokáik gondozásában, ezzel egyidőben azonban saját idős szüleiket is gondozzák, támogatják. A modern társadalmakban jól lehet érzékelni ennek az életszakasznak sajátos feszültségeit, válságait.

**36.** Az idősek csoportjához tartozik a legtöbb *egyedül élő ember*. Az *egyszemélyes háztartások* száma hosszabb ideje megszakítás nélkül növekszik. 1980-ban még csak minden ötödik, 1996-ban már minden negyedik háztartás tartozott ezek közé. A népesség egytizede él ma egyedül. Köztük a fiatalok aránya mindössze 9%, a középkorúaké 33%, az időseké pedig 58%. Jelentősen megcsappant a több családból álló háztartások száma is. Ezek az arányváltozások azt a folyamatot jelzik, hogy a fiatal családok egyre ritkábban laknak együtt az idős szülőkkel. Az egyedül élők közül a legnehezebb helyzetbe azok az elmagányosodott öregek jutnak, akik elvesztették legközelebbi hozzátartozóikat, gyermekeiket, vagy azok magukra hagyták őket. Sokuk napi megélhetési gondokkal küzd, nem tudják fedezni a legfontosabb kiadásait, például gyógyszereiket sem; mások rendelkeznek ugyan a szükséges anyagiakkal, szenvednek azonban a magánytól, az elhagyatottságtól.

**37.** A családok 16%-ában egyetlen szülő neveli a gyermeket vagy gyermekeket, az esetek 84%-ában az anya. Az ilyen családok százalékaránya az utóbbi évtizedekben mintegy másfélszeresére nőtt (1970-ben még csak 10% volt, 1980-ban 11%, 1997-ben pedig már 17%). *A gyermeket egyedül nevelő anyák és apák* száma 1980-ban 300.000, 1996-ban viszont már 402.000 volt; a házasságra épülő családok száma 1980-ban 2.450.000 volt, 1996-ban kétszázezerrel kevesebb, 2.235.000.

**38.** Nem házasságra, hanem *élettársi kapcsolatra* épül a családok mintegy 7%-a (nem számítva családnak az egyneműek együttélését). Arányuk a fiatalabb generációban lényegesen nagyobb. Ők az átlagosnál megengedőbben vélekednek kapcsolatukról és a házasságon kívüli gyermekvállalásról: nem látnak különbséget közte és az egyházi vagy polgári házasságra épülő családok között. Az élettársi kapcsolat gyakoribb azok között, akik nem ismerték az apjukat, és azok között is, akiknek a szülei maguk is így éltek. Háttérben gyakran egyéni és családi problémák, a társadalomba való beilleszkedés zavarai állnak.

Kétségtelen azonban, hogy ezek a kapcsolatok is bizonyulhatnak szilárdnak. Egy részük ezt a házassággal egyenértékű, tartós kapcsolatnak tekinti, bár elutasítja mind az egyházi esküvőt, mind a házasságnak a jog és a társadalmi nyilvánosság által szabályozott, hagyományos intézményét. A tapasztalatok szerint gyakran partnerkapcsolattal kezdődik az együttélés, s csak később kötnek házasságot. Egy részük a kényszerítő külső körülmények miatt dönt így, más részük azért, hogy előbb „kipróbálja”, kapcsolatuk alkalmas-e a házasságra. Ennek következtében az élettársi kapcsolatok jóval bomlékonyabbak, mint a házasságok.

**39.** Az *élettársi kapcsolatok termékenysége* alacsonyabb, mint a házasságoké. Korábban a házasság előtt együtt élő párok igyekeztek legalább a gyermek megszületése előtt házasságot kötni. Az utóbbi években már kevésbé törekszenek erre. Az élettársi kapcsolatok terjedése a termékenység további csökkenését és az egyszülős, csonka családok arányának növekedését vetíti előre, ennek következtében károsítja a társadalom testi-lelki egészségét, és növeli a szociális kiadásokat. 1997-ben az összes születés 24,8%-a származott nem házas nőktől, 1990-ben ez a szám még 13% volt. A 20 évesnél fiatalabb anyák gyermekeinek több mint fele születik házasságon kívül, a 20-24 évesekének 25%-a.

**40.** A házasságok meglazulásának egyik okát a *fiatalkori nemi kapcsolatok* terjedésében látjuk. A modern kor szexuális ideológiái azt hirdették, hogy a házasság előtti nemi tapasztalatok szükségesek a kiegyensúlyozott házasságok létrejöttéhez, és hogy a házasság előtti nemi élet elterjedésével majd tartósabbá és kiegyensúlyozottabbá válnak a házasságok. A tények ennek ellenkezőjét tanúsítják: a házasság előtti nemi élet elterjedésével csökkent a házasságok tartóssága. Aki fiatal korában elfogadja a média által gyakran sugallt folyamatot, hogy egy futó szerelmi kaland gyorsan testi kapcsolathoz vezethet, vagy aki megszokja, hogy a másik nemű emberben elsősorban saját szexuális igényeinek kielégítőjét lássa, az kevésbé lesz képes házasságában az elmélyült szeretetkapcsolatra és a tartós hűségre.

**41.** A „házasodási kedv” mérséklődése és a válások számának növekedése a *házasság intézményének gyengülését* jelzi. Pedig a család volt az az intézmény, amely éppen a 20. században a legnagyobb segítséget nyújtotta az emberek számára a túléléshez. A szűkebb és tágabb (rokonsági) család volt az emberi szolidaritás, a kölcsönösség, a gondoskodás, a törődés, a gyengédség és a szeretet kifejeződésének legfontosabb színtere. A 90-es évekre azonban a rokoni kapcsolatrendszerüket elvesztő családok nagy része már társadalmi gondná válik – a válás, a „csonka” családi állapot, a fiatalkori beilleszkedési zavarok, a mentális betegségek növekvő előfordulása miatt. A gyermek születése az elszigetelődött családformában élő házaspár számára napjainkban néha már akkora teher lehet, hogy némelyik család nem tudja ezt károsodás nélkül viselni.

### 1.3.2. A gyermek a családban

**42.** A magyar társadalom a *gyermeket értéknek*, szülei számára a boldogság forrásának tartja. Egy 1991-es nemzetközi felmérés azt mutatta, hogy több ország közül Magyarországon volt a legmagasabb (87%) azoknak az aránya, akik szerint jobb azoknak, akiknek gyermekei vannak. Egy 1995-ben végzett vizsgálat megerősítette a korábbi eredményt. A többség a kétgyermekes családot tartja ideálisnak, de népszerű a háromgyermekes családmóddel is (ezt 1997-ben a lakosság 62%-a tartotta jónak). Nagyon kevesen vannak, akik a gyermektelenséget eszményítik. A gyakorlat azonban többnyire mást mutat, mint az említett felmérések. Jóval kevesebben vannak azok, akik valóban szívesen vállalnak egynél több gyermeket. A többgyermekes családokat pedig gyakran csodálkozás, olykor értetlenség, sőt gúny veszi körül. Sajnálatos, hogy még az egészségügyben dolgozók is nemegyszer a gyermek vállalása ellen hangolják a hozzájuk forduló kismamákat.

A közvélemény által ideálisnak vélt gyermekszám Magyarországon folyamatosan csökken. A 18-29 éves fiatalok között pedig – az 1991. évi adatok szerint – még alacsonyabb, mint a lakosság átlagában. Megjelent az a nézet is, hogy a gyermek léte akadályozza az érvényesülést. Egyes társadalmi csoportokban a 30%-ot is eléri azok aránya, akik ezt a véleményt képviselik. A vizsgálatok szerint a gyermekszámot elsősorban nem a szülők anyagi helyzete határozza meg, hanem az, hogy nehéz élethelyzetben a házastársak mennyire számíthatnak egymásra. A bizonytalan megélt élettársi kapcsolatokban és a labilis, válásra számító házasságokban lényegesen alacsonyabb a gyermekszám. Az élettársi kapcsolatokban átlagosan csupán fele annyi gyermek születik, mint a házasságokban, viszont sokkal gyakoribb a nem kívánt terhesség.

**43.** Az általános tapasztalat szerint a kívánt gyermekszám (átlagosan 2,0-2,1) alatta marad a végül ténylegesen *megszületett gyermekek száma* (átlagosan 1,3 körül). Ha szociálpolitikai intézkedésekkel sikerülne csökkenteni a gyermekvállalással járó anyagi nehézségeket, várhatóan közelebb kerülne mind a kívánt, mind az ország népességének megmaradásához szükséges gyermekszám (2,1-2,3) eléréséhez. Ez azonban önmagában még



kevés ahhoz, hogy *a gyermekvállalási kedv növekedjék*: ennek érdekében a társadalom egészének összefogására, értékrendjének átalakítására lenne szükség. Tapasztalatunk szerint az elkötelezett hívók másoknál több gyermeket vállalnak, és ezt örömmel teszik.

A születéseknek már eddig is alacsony száma az utóbbi időszakban tovább csökkent: 1997-ben az ezer főre jutó születések számra 10 alá esett, pedig 1970-ben még 14,7 volt. A természetes szaporodás 1970-ben még 3,1/ezer fő. 1988 óta a népesség folyamatosan csökken: 1997-ben az ezer főre eső fogyása 3,8. A termékenység Magyarországon békeidőben még sohasem süllyedt ennyire alacsonyra, mint most. *A népesség fogyása* a nem túl távoli jövőn belül tragikus és szinte visszafordíthatatlan folyamattá válhat az előregedés következtében. Ezért is fontos, hogy a társadalom nevében az állam is segítse a gyermekvállalást, és erősítse a tartós kapcsolatra nagyobb esélyt adó házasságokat.

**44.** Jelentős különbségek tapasztalhatók a férfiak és a nők között a háztartás és a család ellátásában. A nők társadalmi szerepének változásával *megnőtt a férfiak szerepvállalása* a háztartásban és a gyermeknevelésben. Időközben viszont csökkent a nőknek a család és a háztartás ellátására fordított ideje. Egy felmérés szerint *a gyermekek ellátásával töltött idő* az apák esetében nem haladja meg átlagosan a napi 20 percet, de az anyák is átlagban csak napi háromnegyed órát foglalkoznak gyermekeikkel. Ugyanakkor viszont a felnőttek sok időt töltenek tv-nézéssel: a férfiak hétköznapokon két, ünnepnapokon három óránál is többet. Különösen figyelemre méltó, hogy a szülők alig 9%-a fordít naponta időt arra, hogy meséljen gyermekének, vagy segítse otthoni tanulását. Ez a kis csoport viszont napi másfél óránál is többet tölt a gyermekekkel. Az ilyen családokban többnyire bensőségebb kapcsolatok alakulnak ki a szülők és gyermekeik között.

**45.** A családok nem kis részében hiányzik a családtagok egymás iránti szolidaritása. A nehézségek láttán a házaspárok gyakran inkább szembefordulnak egymással, ahelyett, hogy egymásra támaszkodva komolyan törekednének a problémák megoldására. Ezt elsősorban a gyermekek szenvedik meg, hiszen családjuk *nem nyújt számukra védelmet*. A szülők gyakran megszenvedtetik a gyermekeikkel is az őket ért szenvedéseket. Azokat a visszasságokat, amelyeket sem elviselni, sem megtorolni nem tudnak, továbbítják azoknak, akik velük szemben tehetetlenek, és náluk gyengébbek: *a saját gyermekeiknek*. A társadalmi terheket ugyan a szülők viselik, a szülők torzult magatartásának, életvitelének terheit viszont a gyerekek. A gyerek-verés közel sem mindig pedagógiai célzatú: a szülők sokszor egyszerűen azért okoznak fájdalmat és keltenek félelmet, hogy a saját indulataikat levezessék.

**46.** *A család* maga is válhat *veszélyforrássá* a gyermekek számára. Ez előfordulhat úgy is, hogy a szülő nem tudja elhárítani a társadalom veszélyeit és terheit, hanem – olykor a saját bajaival megtévezve – továbbhárítja a gyerekekre. Máskor viszont a család zilált belső viszonyai károsítják a gyermekeket, és így maga a család veszélyezteti őket. Ez utóbbi azért különösen ártalmas, mert a gyermek védtelenül kiszolgáltatott a megfélemlíthető és ellenőrizhetetlen szülői hatalomnak. Utólagos védekezése – amilyen például a dac, a lázadás, a meghunyászkodás, az elfojtás, a gyűlölködés – nem szolgálja sem a családi konfliktusmegoldást, sem a társadalmi integrációt.

A szeretethiányos családi légkör, a gyerekek elhanyagolása, a szülői felelőtlenség károsítja a gyerek fejlődését, beilleszkedését a közösségbe. Ezek a gyerekek többnyire olyan csoportokat alkotnak vagy keresnek maguknak, amelyekben az erkölcsi és társadalmi normákat elutasítják, vagy amelyekben antiszociális, erőszakos, gyűlöletkeltő normák érvényesülnek. Ez súlyosan veszélyezteti a gyerekek fejlődését, a közösségek együttélését és a társadalom stabilitását. Tévesnek látszik az az álláspont, hogy még mindig jobb egy sok

szempontból sérült vagy problematikus családi környezet a gyerek számára, mint az örökbefogadás.

**47.** A gyerekekkel és házastársakkal, illetőleg az idős emberekkel, betegekkel szembeni erőszak mindig a családon belüli kapcsolatok torzulásait jelzi. Lehetetlen nem látnunk, hogy *a családon belüli bántalmazás és erőszak*, másrészt a gyermek elhanyagolása nem lebecsülhető mértékben van jelen a magyar családokban (is). Tudunk ezekről, de megbízható adatok nincsenek; már csak azért sem, mert a magyar társadalom a gyerekek testi fenyegetését csak a legkirívóbb esetekben tekinti közügynek. Még inkább így vélekedik a társadalom, ha az egyik házastárs rendszeresen bántalmazza a másikat. A rendelkezésünkre álló adatok azonban mutatják a helyzetet: igaz – úgy látjuk – talán csak a jéghegy csúcsát. Magyarországon a felnőttek több mint fele úgy nőtt fel, hogy fájdalomban és megaláztatásban kellett elviselniük a szülők – főként az apa – brutalitását. A halállal végződő erőszakos bűncselekmények felét családon belül követik el. Becslések szerint minden tizedik nőt bántalmaz a férje vagy az élettársa.

**48.** Nem csupán a válás, a házassági kötelék formális fölbomlása okoz zavart a gyermek fejlődésében, hanem *a családtagok életminőségének megromlása is*. Az alkoholizmus és a drogfüggőség is sok áldozatot követel. Mintegy öt-nyolcszázezerre becsülik az alkoholista szülők számát, ez legalább egy-másfél millió veszélyeztetett gyermeket jelent. A 0-6 év közötti korcsoportban a gyerekek 50%-a él szegénységben, nemegyszer az éhezés szintjén. Ma mintegy 30-35 ezer olyan gyermek él Magyarországon, akiket saját szüleik nem vállaltak, és állami gondozásba kerültek. A különleges családi és társadalmi gondoskodást igénylő fogyatékos gyerekek száma az újszülöttek 2%-át teszi ki. Ezen belül az alacsony iskolai végzettségűek között az újszülöttek 6%-a születik fogyatékosan.

**49.** Úgy látjuk, hogy a mai családok legnagyobb részében *elhomályosult a férfi ideál*, és tisztázatlan a férj, illetve az apa szerepe is. A családok egy részében ténylegesen *hiányzik a férj, illetve az apa* szerepét betöltő személy. Másutt a kényszerűségből vállalt túlmunkák miatt az apa alig van együtt a családdal. Ezek az okok túl azonban komoly zavarok mutatkoznak az „apa képből” is. A mai családok olyan (férji és szülői) igényeket támasztanak a férfiakkal szemben, amelyeknek nagy részük nem képes megfelelni. Ennek következtében mind férji, mind pedig szülői szerepükben kudarcra ítéltnek érzik magukat. Mindez természetesen együtt jár a nők helyzetének átalakulásával a családban. Hosszabb időre van szükség, hogy a férfiak és a nők szerepe újra tisztázódjék a családok átrendeződött körülményei között.

Az „erős apa” már a jelenlegi változást megelőzően is szerepét veszítette. A szocializmusban a parancsuralmi rendszernek voltak kiszolgáltatva, többségük függő helyzetben élt. Majd a rendszerváltás idején, a szocializmus gazdasági összeomlása után sok családfenntartó férfi – a keresők egyharmada – veszítette el munkahelyét hosszabb-rövidebb időre. A világban sikeresek pedig gyakran akkora küzdelmek árán tudták elérni azt, amit akartak, hogy ez elvonta figyelmüket és idejüket a családjuktól. A közvetlenül látható férfieszmény hiányát növeli a pedagógus-pálya elnőiesedése. A felnövekvő fiúk többsége nem találkozik olyan férfival, akitől a férj és az apa szerepét megtanulhatná, s ez súlyos zavarokhoz vezethet későbbi kapcsolataikban.

**50.** Sok szülő nem tud eléggé segíteni gyermekeinek a tanulásban, mivel tárgyi tudása, olykor élettapasztalata sem áll egyértelműen fölötte a serdülőkének. Ezért veszítenek hagyományos tekintélyükből, és egyre inkább kiszorulnak gyermekeik életéből. Ebből is következik, hogy *a kortárs csoport fontossága megnőtt a családdal szemben*. Gyakran így a

kortársak normái érvényesülnek a szülők normái helyett. A felnőtt divatot sok tekintetben a serdülők ízlése diktálja. A családtól elszakadó fiatalok a szülőket korlátlan kritikával illetik, a kortárs csoportot viszont kritikátlanul elfogadják. A szülőket ez aggodalommal, időnként felháborodással tölti el. Sem idejük, sem türelmük nincs az ebben az életkorban oly fontos beszélgetésekre gyermekeikkel. Elvesztett tekintélyüket és fontosságuk hiányát sokszor agresszióval pótolják, ahelyett, hogy figyelmet szentelnének gyermekeikre, és a kapcsolat biztonságát próbálnák megadni nekik. Jellemzőnek látjuk a 14-18 éves budapesti fiatalok választását arra a kérdésre, hogy kivel tudják megbeszélni otthon a problémáikat. A fiúk 4%-a tud az apjától, 17%-a az anyjától segítséget kérni gondjai megoldásához.

## 2. Személy és közösség: képünk az emberről

### 2.1. A család mint társadalmi közösség

51. A család és a házasság intézménye valamilyen formában *minden társadalomban* létezik. A családi kapcsolatok sajátos mikro-világot alkotnak, meghatározott belső törvényekkel, szokásokkal, hagyományokkal. A „család-világok” számos viselkedési szabályt tartalmaznak: hogyan kell a családtagoknak egymással érintkezni, beszélni, együttérzést, olykor ellenvéleményt, indulatokat kinyilvánítani vagy éppen elrejtetni. Az együttélés és az együttműködés összetett kapcsolatrendszerben valósul meg, amely átsegít a mindennapok nehézségein, erősíti a kölcsönös alkalmazkodást és szolidaritást, a megkötött szövetségek szilárdságát. A legszorosabb kapcsolatok a gyermekek vállalásában és gondozásában együttműködő férfiak és nők között jönnek létre. A család-világok a párkapcsolatok során fokozatosan formálódnak, s kialakításuk mindig együtt jár – nyílt vagy elfojtott – konfliktusokkal. Ez a család-világ határozza meg a család önálló lényegét, azonosságtudatát. A házastársak nem egyszerűen saját önálló lényükkel vesznek részt benne, hanem a megvalósított egység közös azonosságával is.

52. A párkapcsolatból kialakuló család fejlődésében fontos, hogy tagjai mennyire tudják megérteni egymás *szüleinek, rokonságának értékeit, szempontjait és értelmezési mintáit*, s mennyire tudnak és akarnak alkalmazkodni azokhoz. Saját családjuk megalapításakor természetesen megváltozik a családtagok személyes kapcsolatrendszere. Gyakori próbák, alkalmazkodási feladatok, olykor szakítások és újrakezdések formálják a kapcsolatot, s alakítják annak saját világát. A családnak sok szempontból előre jelezhető, törvényszerű fejlődési szakaszai vannak. „Hosszú alku a házasság”, állítja egy szólás. A néphit szerint a házasság tartóssága idővel növekedhet: „hét tél, hét nyár próbálja meg őket”. Ahogy a statisztikai adatokból látszik, valóban az első években a leggyakoribb a válás.

53. A társas kapcsolatokat, *a közösségi együttélés szabályait* minden nemzedéknek újra meg kell tanulnia. A házasságra lépők ezeket részben családjukból hozzák magukkal, részben a külvilágból tanulják el. A környezetükben látott minták kialakításában fontos szerep jut a korszaknak, napjainkban egyre erősebben a média által sugallt eszméknek, magatartásformáknak, életvezetési stílusoknak. Meghatározó, hogy ki-ki mennyire tud különbséget tenni a valóban értékes, követendő példák, és az értéktelen, sőt káros formák között. A házasságban szükség van a mindennapokon túlmutató olyan életszemlélet kialakítására, amely segíti a kapcsolódást a múlthoz, a jövőhöz és a tágabb társadalmi környezethez. Ez azért különösen fontos, mivel napjainkban meggyöngyült a nagycsalád és a helyi közösség, a szokások és a hagyományok szabályozó funkciója.

54. A család a társadalom *összetett funkciója, alapvető egysége*. Életeret ad tagjainak, biztosítja az újabb nemzedékek létrehozását és fölnevelését, segíti a személy kiteljesedését és a konfliktusok megoldását. A család élettere legalább részben megvédhet a külvilág ártó hatásaitól, és otthont nyújthat tagjainak, amelyben a társadalmi szerepek kötöttségeitől felszabadultan önmaguk lehetnek, bensőséges kapcsolatban egymással. Ugyanakkor szervezeti és gazdasági egység is, amelynek zökkenőmentes működését a családtagok átgondolt és tudatosan vállalt együttműködése tudja biztosítani.

A család a gyermekvállalás és a gyermeknevelés helye, ezen keresztül válik a társadalom és a kultúra fenntartójává és gyarapítójává. A szülők feladata nem ér véget gyermekük megszületésével, felelősséget kell vállalniuk gyermekük jövő életének alakításáért is. Ideális esetben ez a családi „háttér” határozza meg elsődlegesen a gyermekek életét. Segíti egyéniségük fejlődését, tájékozódásukat és elhelyezkedésüket a világban, megadja anyagi és szociális biztonságukat.

**55.** A család olyan *személyes kapcsolatrendszer* kínál fel tagjainak, amely lehetővé teszi önmegvalósításukat, életük személyes kibontakoztatását. A család maga a kommunikáció: a kölcsönösség, a bizalom, a felelősségvállalás, a leleményes problémamegoldás elsajátításának legdöntőbb helye. A család alapozza meg a gyermek helyes önbecsülését, önszeretetét, nevel rá az önismeretre és az önfegyelemre. Az ember számára olyan minőségű (például fenyegető vagy befogadó) lesz a világ, amilyennek a családi szocializáció során megismerte, s annyi boldogulási lehetőséget lát benne a maga számára, amennyit a családja megengedett neki. Az elsődleges szocializáció révén szerzett tapasztalat nem megváltoztathatatlan ugyan, de igen mélyen gyökerezik bennünk. Többnyire csak különleges esetekben lehetséges az emberek „újraszocializációja”, a világhoz való viszonyuk és világképük radikális megváltozása. A családban uralkodó szeretet egyszerre irányítja tagjainak életét, ösztönzi a szülőket a gyermekvállalásra, erősíti az összetartozás érzését. Megerősíti és jutalmazza az egymás iránti hűséget és a gyermekgondozás eredményét: az utódok visszonszeretete jutalmazza meg a szülőket önfeláldozásukért.

**56.** A család az egyik legalkalmasabb közösség arra, hogy tagjai egymás segítségével oldják meg problémáikat, elégítsék ki személyes igényeiket. A felnőttek a család bensőséges körébe vonulhatnak vissza a nyilvánosság elől, a gyermekek itt tanulhatják meg a beilleszkedést egy közösségbe, a harmonikus együttélést másokkal. Természetesnek látszik azonban, hogy a *konfliktusok a családban* is megjelennek. Ezek egy részét az élet normális velejárójának kell tekintenünk: megoldásukra minden családnak készen kellene állnia. Másik részük viszont – akár a család belső életéből, akár a külső környezetből származnak – felkészületlenül éri a család tagjait. Napjainkban többnyire az értékek és normák változása okoz nehézséget. Ennek nyomán nagyobb szabadság érhető el a párválasztásban, a családi kapcsolatok alakításában, ez azonban több konfliktussal és kockázattal jár. A párkapcsolatokban résztvevőknek nagyobb személyes felelősséget kell vállalniuk, hiszen kevesebb a társadalom által felkínált viselkedésminta.

A családi konfliktusok keletkezésének, fennmaradásának, sőt kezelhetetlenné válásának leggyakoribb forrása a családtagok között megszakadó kommunikáció. Képtelenek megbeszélni egymással az esetenként fölmerült vagy tartósan kialakult feszültségeket, türelmetlenné, ingerültté válnak egymással szemben, nem is törekszenek a feszültségek feloldására.

## **2.2. A család mint személyes közösség**

**57.** A társadalommal és az emberrel foglalkozó tudományokban ma sokféle nézet lát napvilágot az emberről és társas kapcsolatairól. Ezek között egyre szélesebb körben elterjedt az egyén és a közösség *perszonalista, személyközpontú felfogása*, amelynek alapvető vonásait az egyház is magáénak vallja, és szívesen tekinti azt a családdal és a házassággal kapcsolatos keresztény felfogás egyik kiindulópontjának.

**58.** Az emberi személynek *két arculata* van. Egyrészt *önálló*, senki máséhoz nem hasonlítható, helyettesíthetetlen, autonóm egyed, aki védi önállóságát, és önmaga

kibontakoztatására törekszik. Másrészt olyan öntudatos és szabad lény, aki csak *a többi személlyel együtt* találhat önmagára: szabadsága a szeretetben, léte az együtt-létben válhat teljessé. Természetéből adódik, hogy lénye kiteljesítéséhez fizikai, szellemi és lelki téren egyaránt rászorul másokra. Magába zártságát csak egy társ, egy „Te” tudja feloldani, aki által valóban „Én”-né, tudatos személlyé válhat. Énje, egész benső valója csak a többiekre nyitottan, önmagát ajándékozva tud igazán kibontakozni. Ez az „Én”-től a „Te” felé tartó, saját önös magából kilépő szeretet nem egyszerűen a kölcsönös érdekekre, az „adok-veszek” törvényére épít, hanem a másikat állítja a középpontba. Az igazi szeretet odaadó: elsősorban a másokra figyel: neki akar örömet szerezni, nem önmagának. Örömet találja abban, hogy örömet okozhat, nemcsak figyelmességeivel, ajándékaival, gyengédségével, hanem önmagával, egész lényével.

**59.** *Az individualista szemlélet* nincs tekintettel arra, hogy az ember önállósulása, másoktól való függetlenedése nem teszi teljessé személyiségét: ehhez társakra van szüksége. Azáltal válunk önmagunkká, hogy másokkal kapcsolatot létesítünk, tartósan segítünk azoknak, akiknek szükségünk van ránk, és elfogadjuk mások segítségét. Hamisnak bizonyul az a korunkban elterjedt szemlélet, amely szerint a személy kizárólag önmagát meghatározó, autonóm egyéniség, aki folytonos harcban áll a többiekkel azért, hogy saját érdekeit érvényesíteni tudja, és független maradjon tőlük. Sokan csak akkor tapasztalják meg individualista életmódjuk csődjét, amikor már önellátásra képtelenné válnak. A betegségben, öregségben kiderül, mennyire rászorulunk másokra.

**60.** *Az ember közösségi lény:* rá van utalva embertársaira. Mély vágy él benne a szeretetre és a megbecsülésre. Igényli, hogy legyen valaki, akivel kölcsönösen szerethetik, tisztelhetik és támogathatják egymást. Szeretne otthon lenni valahol, valakivel, az intim egymáshoz tartozás gyengéd és oltalmazó, felszabadult légkörében. Vágyódik a biztonságra: arra, hogy feltétlen bizalommal bízassa rá magát valakire, olyan kölcsönös és tartós kapcsolatban, amely fölötté áll az érzelmi-hangulati hullámzásoknak. Szüksége van a személyes szabadságra és értékeinek kibontakoztatására. E folyamatban a másik embert nem eszköznek használja, hanem magához hasonlóan értékes és helyettesíthetetlen személynek tartja.

Legteljesebben a harmonikus *házasság tudja biztosítani azt a környezetet*, amely egyszerre véd és kibontakozásra ösztönöz: egy férfinak és egy nőnek tartós és termékeny életszövetsége, amely a szeretetükből származó gyermekek világra hozatalában és fölnevelésében teljesedik ki. Ebben a kapcsolatban a házastársak kölcsönösen és végérvényesen elfogadják egymást: rábízák magukat – részben még az önmaguk feletti rendelkezés jogát is – a másokra, és felelősséget vállalnak egymásért. A házastársakat egész lényüket átfogó személyes szeretet kapcsolja egymáshoz, amelyben annak minden formája helyet talál és kiteljesül. Tartalmazza az erotikus és a szexuális szeretetet, az érzelmekkel teli, közös célokra és vonzódásra épülő baráti szeretetet, végül pedig a másik iránti elkötelezett, odaadó szeretet is. A boldog házasság feltétele az, hogy megvalósuljon benne mindhárom fajta szeretet – talán az idő függvényében változó mértékben és intenzitással.

**61.** A kultúrák többségében *a személy egyik természetes élettere a család*. Bármilyen külső és belső átalakulásokon ment is keresztül a család intézménye, mégis az egyének és a társadalom életének legfontosabb és legszemélyesebb sejtje maradt minden korban és kultúrában. Másként fogalmazva: *társas természetünkhöz* tartozik az, hogy a férfi és a nő a nyilvánosság által is elismert házasságban él egymással. A család szerepváltozásait nem tekinthetjük csupán értékvesztésnek, az egykor volt „ideális” állapot fokozatos leépülésének. Minden változás és válság ellenére a házasság és a család nélkülözhetetlen az ember életéhez és boldogulásához.

A gyermeknek itt van a legnagyobb esélye a harmonikus felnőtté válásra. A gyermek és a serdülő a leghatékonyabban a család légkörében tanulhatja meg a társadalmi beilleszkedést, a mások iránti megértést, a közös élményekben való osztozást, a közös célokért való együttműködést. A felnőttek személyiségének kibontakozását és védelmét is itt lehet a legjobban biztosítani egészen a halálukig. A családban-lét tehát nem csupán a felnövő nemzedékek létérdeke, hanem minden emberé. A felnőtt ember a házasságban található „haza”. Itt nemcsak fedél van a feje fölött, hanem *biztonságra, gondoskodásra és oltalomra* számíthat. Házastársa elfogadó szeretetében szabadon és önfeledten bontakozhat ki legbenső énjé. Neki sem elég azonban csupán külső „teljesítményt” nyújtania; meg kell felelnie a benső világába hatoló elvárásoknak is. Harmonikus házasság csak akkor jöhet létre, ha mindkét házastárs az egész személyiségét megosztja a másikkal. „Én” és „Te” a házasságban lép olyan szeretetközösségre, alkot olyan „Mi”-t, amely az egészséges és termékeny élet lehetőségét biztosítja nekik és a házasságukban születő gyermekeknek.

**62.** A család *magját egy házaspár alkotja*, akik tudatos szeretetből léptek életközösségre egymással. Ha családról beszélünk, legtöbbször csak a kiskorú gyermekekkel együtt élő házaspárokra gondolunk, valójában azonban a család fogalma ennél lényegesen tágabb. A családban születő és felnövő gyermekek előbb-utóbb elhagyják a szüleiket, akik többnyire újra kettesben maradnak, ahogyan házas életük kezdetén voltak. Meghitt és bensőséges házasságban élhetnek azok is, akiknek valamilyen okból nem született, nem születhetett gyermekük. A demográfiai változások következtében a házastársak gyermek nélkül töltött évei megsaporodtak a korábbi időkhöz képest. Ez az állapot mégsem jelent egyedüllétet, hiszen a család tágabb köréhez tartoznak a házastársak szülei, megházasodott vagy másként önállósult felnőtt gyermekei, egyéb rokonai és mindezek családjai is.

**63.** A házastársak kölcsönös szeretete és önfeltárukozása fejeződik ki *szexuális egyesülésükben*. E fontos egzisztenciális élményben kölcsönös egymásnak adottságuk nyilvánulhat meg, amely testi-lelki feloldódáshoz és az egymásban megtalált kielégüléshez vezet. A szexualitás így megnövekedett örömet hordoz, hiszen a férfi és a nő közti személyes szeretet részévé vált, amelyet a házasság intézménye törvényesít a társadalomban.

**64.** *A jó házasságban* mindkét fél föltétel nélkül arra törekszik, hogy a másikat boldogabbá tegye, hogy nehézségeiben segítségére siessen. Érzékenyek és nyitottak egymás szükségleteire. Szolidárisan állnak a másik mellett, nemcsak jólétben, egészségesen és gazdagon, hanem szegénységben, betegségben, bajban is. A házas élet gyakran kíván lemondást az egyéni szempontokról, hangulatokról, az egyéni érdekek egyoldalú érvényesítéséről. Megkívánja az alkalmazkodást, a készséget a kisebb-nagyobb érdekellentétek feloldására. A szerelem nem pusztán örömteljes érzelmeket kínál, hanem hűséget és kitartást is kíván. Olyan ajándék, amely feladat is, amiért tenni kell, olykor áldozatok árán is.

A jó házastársak figyelik és tiszteletben tartják egymás terveit, céljait, igényeit, és segítik azok megvalósulását. Készek a kiengesztelődésre, a megbocsátásra. Nem rögzülnek meg a rosszban, hanem mindketten igyekeznek felülkerekedni a nehézségeken és hiányokon. Feszültség esetén először magukban keresik a hibát, nem pedig a másikat okolják. Felelősnek tudják magukat a másikkért, és ezzel biztonságot és önbizalmat adnak neki. Ahogyan a szülő és gyermeke között, úgy a férfi-nő kapcsolatban is a föltétlen elfogadottság élménye teremtheti meg azt a légkört, amelyben az ember személyisége a felnőtt évek során is fejlődhet.

**65.** A tények azt mutatják, hogy a családok jelentős részében *nem, vagy csak részben valósul meg* az az ideális légkör, amelyet a fentiekben leírtunk. A házasságban be nem teljesült vágyak nyomán támadt hiányérzetükre az emberek különféle képpen válaszolhatnak. Sokan – mivel házastársukban csalódtak – mással próbálkoznak, nemegyszer egymást követő kapcsolatokban, esetleg megvásárolt élvezetekben keresnek kielégülést. Mások egyre jobban kiábrándulnak, végül kétségbeesnek, és az önpusztítás különböző formáit, az élettől való menekülést választják. Egyre többen vallják azt a hamis nézetet, hogy jogukban áll a számukra legelőnyösebbnek tetsző életformát választani, függetlenül attól, hogy avval önmagukat és környezetüket építik vagy károsítják-e. Úgy látszik, hogy a házasságban és családban élő személyeknek nagyobb esélyük van az egészségre, mint a családon kívül élőknek. A felmérések szerint az önkárosító magatartásformák, a drog- és a mértéktelen alkoholfogyasztás, továbbá a dohányzás lényegesen gyakoribb az elváltak és az élettársi kapcsolatban élők, mint a házások között. (A drogfogyasztás háromszor gyakoribb az elváltak és a különélők között, mint a házásoknál, az öngyilkossági kísérletek aránya az elváltak és a különélők között 10%-nál magasabb, a házások között 3%. Hasonló arányok mutathatók ki az alkoholfogyasztás, a dohányzás és a depressziós-szorongásos tünetek esetében is.)

### 2.3. A házasság mint tartós életszövetség

**66.** A házasságra lépők odaadó szerelmükben aligha gondolnak a másik elhagyására, a válásra. A párválasztás, mint a jövőt építő minden emberi vállalkozás, kiszámíthatatlan kockázatokkal jár. Ezért csak életre szóló, alapvető döntés teheti szilárddá a házasságot, és csökkentheti annak kockázatait, azáltal, hogy fölébe emeli a változó, olykor szeszélyes érzelmeknek. Ez kölcsönös, feltétlen bizalmat és elszánást kíván: akik egymás társává szegődtek, azok minden változás ellenére összetartanak. Mély személyes kötődés csak abban a házasságban alakulhat ki, amely *tartós életközösségre épül*, hiszen az ilyen kapcsolatoknak hosszú időre van szükségük, hogy megszilárduljanak és elmélyüljenek. A futó kalandok csak pillanatnyi és felszínes kielégülést adhatnak. A család olyan szövetségi viszony, amelyben a hűtlenség és az elhagyás – vagy akár ezek reális veszélye – elpusztítja a házastársak biztonságérzetét és bizalmát, de veszélyezteti a gyermekek életét és fejlődését is.

Egyesek úgy vélik, hogy a hűséget csak az érzelmi kielégülés idejére, átmenetileg kell megtartani: „ha a másik iránt érzett lelkesedés elmúlik, váljunk el”. Nem törekednek a fölmerült konfliktusok együttes megoldására, ehelyett kilépnek a házasságból, s többnyire egy másik szerelemben keresnek feloldódást. Az elköteleződés nélkül vagy éppen felelőtlenül megkötött házasságok és az átmeneti partnerkapcsolatok sok fájdalmat okozhatnak az egyik vagy mindkét félnek.

Aki feltétlen hűséget fogad, az lemond a többi lehetséges partnerről. Önként korlátozza tehát azt a „szabadságát”, hogy mindig újabb partnert választ, megkapja viszont az elkötelezettség szilárdságát. Az egymást feltétlenül elfogadó szeretet légköre segíti a válságok megoldását, és a meghitt otthon örömeivel ajándékoz meg.

**67.** Aki az elválás lehetőségét eleve beleszámítja házasságába, és nem nyújtja a feltétel nélküli szeretet biztonságát és örömét a másiknak, az könnyebben el is válik. Akik nem bíznak társukban, és ellenségesen vagy sértődötten gyakran szembekerülnek vele, azoknak kevés esélyük van arra, hogy tartós életszövetséget alakítsanak ki.

Akik kapcsolatukat felbontják, mihelyt nehézségek támadnak, azok többnyire a következő alkalommal is ugyanazokkal a nehézségekkel kerülnek szembe. Az ember saját korlátaiba ütközik: az önzés képtelenné tesz az alkalmazkodásra, mások tiszteletére és szeretetére. *A házastársak egymásnak való elköteleződésükkel önmagukat is védik: hullámzó*



érzelmeiktől, saját természetük szorongást vagy agresszivitást kiváltó, maguknak és másoknak is fájdalmas vonásaitól. A tartós elköteleződés tervet, irányt és tartást ad az életnek. Aki maradandó, élő és éltető partnerkapcsolatra vágyódik és törekszik, s erre társával együtt kölcsönösen elkötelezi magát, annak nagyobb esélye van arra, hogy ezt meg is tudja valósítani.

**68.** Sokan úgy vélekednek a személyes viszonyokról, hogy azok stabilak: egyszer s mindenkorra fennállnak, akárcsak a minket körülvevő természet, nem igényelnek tehát gondozást és védelmet. A tapasztalat erre sokszorosan rácsfol. A legforróbb szerelem is elhamvad, ha csupán érzelmi fellángolás, ha nem válik egyre mélyebb odaadássá. A barátság, a szülők és gyermekeik kapcsolata is rászorul arra, hogy *az egymást szerető emberek jelét adják összetartozásuknak*: törődjenek egymással, figyeljenek egymásra; akarják közösen megoldani a külső és a belső nehézségeket.

Ha a házasság a tartós és szilárd család alapításának szándékával jön létre, akkor van esély arra, hogy a felek megoldást találnak hétköznapi konfliktusaikra. Akik a család szerető összetartozását biztos alapnak tekintik, mindnyájan törekszenek arra, hogy a nézeteltéréseket kölcsönös erőfeszítéssel eloszlassák. Ez akkor lehetséges, ha a házastársak igyekeznek mindig egymás kedvében járni, tudatosan alkalmazkodnak egymáshoz, érdekeik ütközése esetén pedig közösen keresik a megoldást, s nem rögtön a válás révén próbálnak menekülni a konfliktusoktól.

**69.** Ha a házások csupán önmagukat, saját érdekeiket keresik a kapcsolatban, elvesztik a házasság biztonságát és örömét, amire pedig ma különösen nagy szükség van, hiszen korunk – minden eredménye ellenére is – több szempontból bizonytalanná tette az életet. A munka világa a hasznosságra, a teljesítményre, a versenyre épít, és így sokakat fenyeget a munkanélküliség veszélye: egyik napról a másikra fölöslegessé vagy haszontalanná válhat bárki. Napjainkban megnőtt a szilárd házasság értéke. A szeretet a másik személyéhez ragaszkodik, mégpedig minden körülmények között. Ezt a vonzódást megkönnyíthetik a másik értékes vonásai, figyelmes, kedves, örömszerző magatartása, nehezíthetik viszont a lényében, viselkedésében mutatkozó kellemetlen vagy taszító jelenségek. A biztonságot azonban éppen az adja, hogy ilyenkor is lehet számítani a másikra. A védettség és a megtartó erő csak arra a tudatra épülhet, hogy *tartósan és feltétlenül bízhatnak egymásban*. A bizonytalanság és a félelem légkörében nem alakulhat ki az otthonosság érzése. Egyesek úgy próbálnak boldogulni, hogy megállapodnak: mindegyikük a saját érdekeit keresi; a legtöbben azonban csupán sodródnak hangulataik szerint, saját érdekeik játékszereként. Akarva-akaratlanul mindkét csoport „érzelmi hajléktalanná” válik: elveszítik vagy éppen eltaszítják maguktól a valódi otthon lehetőségét.

**70.** Személyek szoros közössége, egysége nem jöhet létre s nem maradhat fenn folytonos és eleven érintkezés, kapcsolatok nélkül. Ez elsősorban a családra mint az élet egészét átfogó szeretetközösségre érvényes. Elsorvadnak a személyes kapcsolatok a családban, ha a házastársak, a szülők és a gyermekek érintkezése csupán a hétköznapi életvitelhez szükséges gyakorlati teendők megbeszélésére szorítkozik.

*A család életét erősítik* a felszabadult, közös tréfálgatások, a meghitt beszélgetések, az ünnepi együttlétek. Nagy segítség az is, ha a család mindegyik tagjának van olyan „bizalmasa” a családon belül, akinek el tudja mondani személyes életének titkait is, akit minden körülmények között biztonságos támaszként tudhat maga mellett. A jó házasság velejárója, hogy a házastársak ilyen szoros és intim kapcsolatban vannak egymással. A gyermekeknek is szükségük van arra, hogy valakivel megoszthassák bontakozó benső életüket.

A családon belüli kommunikáció javítása üres jelszó marad, ha a családtagok nem állnak szóba egymással, vagy közléseik csupán az események felszínén mozognak. A beszélgetések tartalmát elsősorban együttes élmények szolgálhatják. Ezek hiányában az egymás iránti érdeklődés hamar kielégül és lelohad, és legfőljebb az együttlakásból, a közös háztartásból adódó témákra, a gyakorlati tennivalókra korlátozódik. Jól működő családok rendszeresen megosztják egymással egyéni élményeiket, emellett azonban tudatosan törekszenek közös élményekre is.

**71.** Együttes élményeket legkönnyebben a közösen átélt ünnepek kínálnak fel. Ilyenkor nyilvánul meg leginkább a családtagok és a rokonok tartós összetartozása, amely erősebb a múltó időnél. Az évről évre visszatérő karácsonyok során például egy-egy családtag „hiányozhat” ugyan, új családtagok jelenhetnek meg, mégis a nagyobb ünnepeken szimbolikusan jelen van a „nagy család”: mindazok, akik egymással valaha szerető kapcsolatban voltak. Az élet nagy – örömteli vagy megrendítő – fordulatai – egy-egy születés, esküvő vagy haláleset – még a zavarokkal küzdő családok tagjait is közelebb tudja hozni egymáshoz. Az emlékezést, az élet fordulópontjaihoz kötődő ünnepeket, a jól élő családok hagyománnyá nemesítik. Ilyenkor a szűkebb rokonság, vagy alkalmanként a rokonok tágabb körét összefogó nagyobb család átélheti az összetartozás tudatát, megoszthatja élményeit, együttes emlékezéssel felelevenítheti a többeket összefogó közös élményeket.

**72.** Jóllehet ma már egyre ritkább, hogy „nagy” családok élnek együtt, mégis, a család teszi leginkább lehetővé a *különböző korú nemzedékek* közötti érintkezést. Sokszor tapasztalható, hogy a felnőtt generáció sem a múltját, sem a jövőjét nem tekinti élete szerves részének. Ennek következtében a nemzedékek közti termékeny érintkezés lehetősége beszűkülően van. Az idős kor sokak számára fenyegetésként jelenik meg, a vele várhatóan együtt járó kiszolgáltatottság, magatehetetlenség és elmagányosodás veszélye miatt.

Az idősek egy részében erős a segítőkészség. Főleg a gyermektelen vagy egyedül maradt öregek örömmel kamatoztatják képességeiket, tapasztalataikat, hálásak azért, hogy hasznukat veszik a családban. Az időseknek erőt és örömet adhat, ha felelősséget vállalnak a fiatalabbakért. Ennek hiányában az elmagányosodás, a boldogtalanság testileg és lelkileg is könnyebben felőrli őket. A családban és a családon kívül minél több alkalmat kell adni nekik arra, hogy segítsenek környezetükben, elsősorban saját gyermekeiknek, unokáiknak. A nagyszülők nem csak tehermentesíteni tudják a szülőket a gyermeknevelésben, de ellensúlyozhatják, gyógyíthatják is a családi problémák, esetleg a szülők válása miatt kialakuló személyiségzavarokat. Ők viszont védelmet, gondoskodást kaphatnak felnőtt gyermekeiktől, felnövekvő unokáiktól.

## 2.4. A család mint termékeny közösség

**73.** A sikerült házasság és az arra épülő család elsőként a házastársak számára biztosítja a kiegyensúlyozott és harmonikus életet. Ezen túlmenően azonban *a férfi és a nő szeretetéből* új életek, *gyermekek születnek*. A férj apává, a feleség anyává válik, és ez segíti személyiségük, örömteli életük kiteljesülését. A gyermeknemzés több pusztán biológiai folyamatnál. A gyermek mindkét szülő tulajdonságait hordozza, s így kettejük szeretet-egységének élő szimbóluma, ezáltal pedig teljesebbé, felelősebbé és örömtelibbé teszi házasságukat. A házasság lényegéhez hozzátartozik, hogy kész a gyermekek befogadására és fölnevelésére. Igaz ez akkor is, ha a házastársaknak rajtuk kívül álló okok következtében saját gyermekeik nem lehetnek.

74. A szülők *felelősek gyermekük életéért annak megfogásától kezdve*. Az emberi lény létének első pillanatától fogva, tehát már az anyaméhben potenciális személy, akinek személyi jogait el kell ismerni, mindenekelőtt sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogát az élethez. A legújabb biológiai, genetikai kutatások igazolják, hogy a petesejt megtermékenyülésével kezdődik meg az emberi élet, mégpedig egy konkrét és helyettesíthetetlen ember élete, már teljesen egyedi tulajdonságokkal. Az emberi élet csodálatos folyamata a fogamzással kezdődik, a magzat tehát az anyától és az apától különböző egyedi emberi lény – nem pedig dolog vagy tárgy, amely tetszés szerint elvethető.

75. Az élethez és az emberi méltósághoz való jog alapvető: teljes, sérthetetlen és korlátozhatatlan. Ez a jog nem ruházható át sem az anyára, sem az apára, sem az államra. A megfogant élet ezért nem az anyáé vagy az apáé, hanem az új, mindenki mástól különböző emberi lényé. Mivel magzat nélkül nincs ember, és mivel minden magzati életből egyedi és helyettesíthetetlen emberi élet születik, a magzat léte mind erkölcsi, mind jogi szempontból kizár minden olyan beavatkozást, amely az élet elpusztítására irányul. A meg nem született gyermek megölése nem eshet más elbírálás alá, mint a megszületetté. A nem kívánt terhesség megszakítását nem igazolhatja sem az anya önrendelkezési joga, sem egyéni érdek, de még a magasabb életminőségre való törekvés vagy bármilyen népeségszabályozási szempont sem, mert az élet és az emberi méltóság a jog fölött álló, sérthetetlen és korlátozhatatlan érték. A lelkiismeretes orvos még a várandós anya egészségének veszélybe kerülésekor is erőfeszítéseket tesz mindkét élet megmentésére. Az állam és a jog számára itt egyetlen lehetőség kínálkozik: *az emberi élet feltétlen tiszteletéről* való rendelkezés és védelméről való gondoskodás.

76. Sajnálatos, hogy a világi törvényhozás – noha egyéb vonatkozásban (például a halálbüntetés eltörlése tekintetében) elismeri az élet feltétlen tiszteletét – az élet védelmét a magzati életszakaszra nem terjesztette ki. Az idevágó állami törvények hiányában is ki kell azonban mondani, hogy *minden direkt terhességmegszakítás sérti az élethez való jogot*. Az államnak a törvényhozás és a tájékoztatás, az oktatás és a nevelés eszközeivel is hatékonyan kell küzdenie a művi terhességmegszakítás minden (eszközös és gyógyszeres) formája ellen. Jogszabályai és alkotmányos-jogállami felfogása nem sugallhatják azt, hogy összhangban áll e megtört jelenség értékrendjével és emberképével. A jogszabályok azonban önmagukban nem sokat érnek, ha a társadalom közvéleménye nem utasítja el az abortuszt, és egyedül az anya megítélésére bízva, hogy döntsön a születendő gyermek életéről, sőt fölmentő szempontokkal is készíti az abortusz végrehajtására.

77. Az abortuszban *a nő anyasága is megsérül*, még akkor is, ha azt külső vagy belső kényszer hatására, lelki vagy szociális krízishelyzetben „kénytelen” megtenni. Az anya ezt a sebzettséget gyakran egész élete folyamán viseli. A magzatától megváló nő a legnagyobb kudarcot éli át, mert az abortusz őt az anyaság legszebb lehetőségétől, az élet adásától fosztja meg. A megsebzett anyai állapotot, az elhagyatottságot és a kiszolgáltatottságot erkölcsi vereségként éli meg. Az abortusz után a legtöbb nőben fellép kisebb-nagyobb mértékben valamilyen – anyaságának feladásából és saját kudarcából fakadó – pszichés zavar. Ugyanakkor egyetlen művi terhességmegszakítás se végezhető el a testi károsodás, a másodlagos meddőség kockázata nélkül.

78. A nő legbenső lényege az anyaságban jut a legteljesebben kifejezésre. A nő teste magában rejti *az anyaság misztériumát*: ő hordozza az új életet, amely megfogant és fejlődik benne, és méhéből születik a világra. A megfogant magzat már az anyja méhében elnyeri egyszeri és különleges emberi jellegét. Ezért a legnagyobb tisztelet illeti meg az édesanyákat:

minden anyát, aki felismeri az élet ajándékozásának titkát, amely folytonosan megújul az egyes nemzedékekben. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a gyermeket – különösen a több gyermeket – vállaló édesanyák az emberiség hősei közé tartoznak, akik követik az életnek szívébe írt erkölcsi törvényét. Ezért különös hálával tekintünk a gyermeket szülő édesanyákra és a gyermeket nevelő szülőkre.

**79.** A szülők páratlanul *sok örömet kaphatnak gyermekeiktől*: gyönyörködnek bontakozó énjükben, megtapasztalják saját fontosságukat és értéküket azáltal, hogy gyermekeik – kimondatlanul is – bennük látják életük forrását és táplálóját. A szülők mégsem tekinthetik gyermeküket kisajátítható birtokuknak vagy eszköznek ahhoz, hogy életük teljesebbé váljék, és gyermekükben folytatódjék. A szülőknek nemcsak gyermekeik testi jólétéről kell gondoskodniuk, hanem nevelésükről, lelki-személyes fejlődésükről is. Ennek mércéje azonban eltér a munka világának attól a szemléletétől, amely a sikert tekinti elsődlegesnek. A szülő feltétlenül elfogadja gyermekét: őt magát szereti, nem pedig a teljesítményét, hogy hasznát vegye vagy büszkélkedjék vele. Magáénak vallja és igenli akkor is, ha fogyatékoságai vannak, akkor is, ha a gyermek nem úgy fejlődik, ahogyan elvárnák tőle.

**80.** A jó szülő kezdettől fogva *tiszteletben tartja gyermekei bontakozó egyéniségét*. Fölfedezi és támogatja páratlan, a szülőktől is különböző személyiségüket, sajátos élethivatásukat, segíti őket önismeretük fejlesztésében és önnevelésük folyamatában. Amikor pedig gyermekei eljutnak a felnőttkor küszöbéhez, akkor el tudja engedni őket, hogy saját életútjukat járják. A szülők és gyermekeik között korábban fennállt függő viszony ekkor fokozatosan egyenrangú felnőttek barátságává alakul át. Így remélhetik a szülők azt, hogy idős korukra is számíthatnak felnőtt gyermekeik szeretetére és gondoskodására.

**81.** A megszülető gyermek mind biológiai, mind pszichológiai szempontból kiszolgáltatott. Minden későbbi bizalom ősforrása a szülők és a gyermek harmonikus kapcsolata, amelyet a házastársak közötti szoros és intim összetartozás alapoz meg. Az ilyen légkörben nevelkedő gyermek első éveiben olyan kincset gyűjt össze, amelynek birtokában később a társadalomban könnyebben fog megbirkózni a nehézségekkel, és képes lesz tartós, teherbíró kapcsolatokra, barátságokra, szerelemre. *A gyermekkorban megszerzett ősbizalom* teszi lehetővé, hogy a többiekben el tudja fogadni azt, hogy másfélék: különböznek tőle, értékeik mellett vannak korlátaik, gyöngeségeik, testi-lelki hibáik, esetleg betegségeik. Az ilyen ember képes hosszú távra tervezni, mer tartós kapcsolatokat építeni, nyitottan és bizalommal fordulni embertársaihoz. Maga is komolyan törekszik arra, hogy megbízható ember legyen, akire mások is támaszkodhatnak.

**82.** A gyermek számára életbe vágóan fontos, hogy első életéveiben a feltétlen elfogadás és a szerető gondoskodás légköre vegye körül. Ennek elsődleges helye a harmonikus családi otthon. A család Aquinói Szent Tamás kifejezésével – és a modern embertudományok szerint is – „szellemi-lelki anyaméh” a gyermek számára: éppen annyira nélkülözhetetlen egyénisége kibontakozásához, mint ahogyan a magzati állapot a test kifejlődéséhez. Ahhoz, hogy az ember személyisége kialakuljon, szeretetre, „lélektől-lélekig” ható párbeszédre és érzelmi kötődésre van szüksége. Megszületése után a csecsemő befogadja a reá sugárzó szeretetet, és annak légkörében nő fel: kapcsolatokat épít ki a körülötte élő, vele foglalkozó emberekkel, elsősorban szüleivel, testvéreivel, rokonaival. Idővel azonban el kell jutnia e szeretet viszonzásáig, sőt a másokra figyelő, róluk gondoskodó szeretethez is. Szomorú tapasztalatok igazolják, hogy a gyerekkori, különösen a kora gyermekkori biztonság hiánya később már alig behozható károsodásokhoz vezet.

**83.** A közösség és a kultúra fennmaradását a normák megtartása, *az értékek megőrzése és átadása* tudja biztosítani, ennek kerete pedig az élet kezdetén elsősorban a család. Itt lehet a legkönnyebben megtanulni azt is, hogyan kell megoldaniuk a közösségben fölmerülő problémáikat. A gyerek, a fiatal és a felnőtt is többnyire magára van utalva társas viszonyainak elrendezésében, a kulturális értékek elsajátításában. A szülők leginkább avval segíthetik gyermekeik felkészülését a jövőre, hogy megmutatják, hogyan lehet tudatosan és tisztességesen megformálniuk környezetüket és saját életüket, közben pedig milyen normákhoz és hogyan kell igazodniuk. Sajnos ez sokszor nem így történik. A gyermekek szüleiknek nemcsak helyes viselkedési mintáit veszik át, hanem gyakran a torzakat is. Ennek következtében a szülők nemritkán mintegy saját életmódjuk karikatúráját láthatják gyermekeiknél. Amikor az idősebb nemzedék a fiatalok romlottságát korholja, könnyen megfélekedezik arról, hogy éppen az ő példájuk nyomán jár az őket követő nemzedék.

**84.** A gyermek személyiségének fejlődésében, a szocializáció, a társas életbe való beletanulás folyamatában az öröklött tulajdonságok és a szülői minták mellett a *kortársaknak* van legjelentősebb szerepe. A családban is a nagyobb testvérek, a családon kívül pedig a többi gyerek hatása bizonyul a legerősebbnek. A gyermek elsősorban kortársainak társaságához alkalmazkodik. Eközben érlelődik a jövőre felkészülésre, készül a sikeres szülői feladatra is. Ezt a tanulási folyamatot a legeredményesebben a család körében és a szülők támogatásával tudja végrehajtani. A gyermekek és a fiatalok baráti köre igen nagy hatással lehet jellemük és életvitelük alakítására – jó és rossz irányban egyaránt.

**85.** *A család természetes nevelő szerepe csökkent*, hiszen a kisgyermekek igen hamar bölcsődébe, óvodába kerülnek, s napjuk egyre nagyobb részét a családon kívül töltik. Ez a mai élet természetes velejárója az esetek többségében. Semmilyen intézményi ellátás nem tudja azonban helyettesíteni még a pedagógiában kevésbé jártas szülők gondoskodását sem.

A gyermekeket nem szabad megfosztani gyermekkoruktól, hiszen még növekedésre, biztonságos támaszra szorulnak, és saját, védett kis világukban tudnak a legjobban fejlődni. Hosszú távú károsodást okoz az, hogy kicsiny felnőtteknek tekintik őket. A médiumok és a reklámok önkényesen, gyakran a piaci szempontok szerint manipulálják képzeletvilágukat, és alakítják úgy, hogy a fogyasztói társadalomnak majd felnőttekként is infantilis bábjaivá váljanak. Ha a gyermekek elveszítették azt a védelmet, amelyre pedig nélkülözhetetlen szükségük volna, akkor kénytelenek felnőttként viselkedni, holott sem szellemileg, sem lelkileg nincsenek felkészülve arra, hogy szembenézzenek a társadalom kihívásaival.

**86.** *A gyermek vállalása és nevelése* nem csupán az egyes családokat érinti, hanem *hatással van az egész társadalom életére*. Része a „közjó”-nak, hiszen a nemzet fennmaradását, a társadalom jövőjét biztosítja. A gyermekeknek azonban nem elég megszületniük: gondoskodni kell megfelelő növekedésükről, neveltetésükről is. Ha a gyermek olyan családban születik, amely támogatja testi-lelki fejlődését, akkor erősíteni fogja a társadalmat. Ha viszont nem ilyen család veszi körül kicsi korában, akkor személyisége könnyen fejletlen marad vagy eltorzul, s idővel súlyos kockázatot jelenthet a közösségnek, embertársainak. A szeretethiányos család, a nevelés elhanyagolása károsan hat a gyermekek fejlődésére, ennek következtében pedig a társadalomba való beilleszkedésére. Ilyenkor többnyire olyan közösséghez csapódnak vagy olyan környezetet választanak, amelyben a normák elsajátítása és megtartása megtörik, illetve közösségellenes, konfliktusokat keltő, erőszakos normák érvényesülnek. Ez nemcsak a gyermek fejlődését veszélyezteti, hanem a közösségek együttélését és a társadalom stabilitását is. A társadalomnak is érdeke, hogy elősegítse az egészséges családok kialakulását, biztosítsa életfeltételeiket, támogassa a „problémás”,

bármilyen szempontból hátrányos helyzetbe került családokat, illetve képessé tegye őket feladataik teljesítésére.

**87.** A gyermekek egészséges testi-lelki fejlődésének *legjobb élettere a családi otthon*. Ha ettől megfosztják, vagy az a házasság zavarai, esetleg szétesése miatt nem tölti be rendeltetését, és nem biztosítja számukra a szülők gondoskodását, akkor nagyobb a veszélye annak, hogy torzult vagy sérült személyiséggel kerülnek ki az életbe. Ha pedig nagyobb tömegben jelennek meg a halmozottan sérült fiatalok és felnőttek, akkor beteggé teszik magát a társadalmat is.

### 3. A család és a házasság katolikus szemmel

88. Az Egyház a házasságot és a családot *Isten teremtő és üdvözítő tervének távlataiban is szemléli*. Az embert nemcsak önmagában és társas emberi kapcsolataiban vizsgálja, hanem Istentől való eredetében és általa kitűzött végcéljában is. Hisszük, hogy „Isten a szeretet”, aki szeretetből alkotta meg az embert, azért, hogy részt adjon nekünk saját végtelen szeretetközösségéből, a Szentháromság életéből. Ezért hinnünk kell azt is, hogy a szeretetnek azt a vágyát és képességét is a Teremtő Isten oltotta belénk, amely csak az Ő szeretetében tud igazán kibontakozni és beteljesülni.

89. A házasság *két különböző nemű ember* szabad akarattal vállalt testi-lelki *szeretetközössége*, amely a teremtő Isten különös áldásában és oltalmában részesül. Egy ősi biblíamagyarázat így értelmezi a Teremtés könyvének azt az archaikus elbeszélését, amely szerint Éva teste Ádáméból származik: Isten nem a férfi fejből teremtette az asszonyt, hogy uralkodjék fölötte, de nem is a lábából, hogy a rabszolgája legyen, hanem az oldalából, hogy a szívük közel legyen egymáshoz. A Szentírás így foglalja össze az ember lényegét: „Isten megteremtette az embert, *saját képmására* alkotta, férfinak és nőnek teremtette” (Ter 1,26). Az istenképiséget tehát a két nemre osztott, egymással egyenértékű ember együtt hordozza. Ketten együtt folytatják Isten teremtő tevékenységét, nemcsak alkotó munkájukban, hanem egymásnak adottságukban, élettermő szeretetükben is. „Sem a férfi nincs asszony nélkül, sem az asszony férfi nélkül” (1Kor 11,11).

90. A katolikus egyház tanítása a házasságról és a családról három mozzanatra világít rá.  
(1.) megkereszteltek által kötött házasságot szentségnek vallja.  
(2.) Mivel a házasság Isten feltétlen szeretetét jeleníti meg, ezért felbonthatatlan.  
(3.) A házasság szeretet a teremtő Isten művét folytatja a világon, amikor utódoknak ad életet, s elindítja őket az evilági boldogulásuk és túlvilági üdvösségük útján.

#### 3.1. A házasság szentsége

91. Isten szeretetből alkotta az embert, avval a céllal, hogy életéből részt adjon neki. Megajándékozta szabadsággal, a szeretet képességével és vágyával, hogy életét az embertársai és Isten iránti szeretetre használja fel. A teremtő Atya Fiában, Krisztusban tárta fel előttünk eget-földet átfogó szeretetét. Isten végérvényesen és visszavonhatatlanul elkötelezte magát arra, hogy az üdvösségre segíti az embert. Ez Krisztusnak az Egyházzal kötött jegyesi szövetségében nyilvánul meg a történelemben. A keresztség által ennek válunk részeseivé. Amikor egy férfi és egy nő házasságra lép, akkor életközösségük Krisztus jegyesi szeretetében részesedik. A házastársak *egymás iránti szeretetükben Isten örök szeretetéről* tesznek tanúságot: „Az igazi házastársi szerelemben az istenszeretet nyilvánul meg” (GS 48). Vagyis az emberi szeretet – minden fogyatékossága és törekénye ellenére – Istent, az ő jóságát teszi jelenvalóvá ezen a világon. Éppen ezért valljuk a házasságot *szentségnek, Isten ajándékának, Krisztus kegyelmét közvetítő jelének*. „Ha szeretjük egymást, Isten bennünk van” (1Jn 4,12).

92. Krisztus tette lehetővé azt is, hogy emberi szeretetünk révén az Ő isteni szeretetének váljunk részeseivé. „Ez az én parancsom – mondta Jézus -: szeressétek egymást, mint ahogy én szeretlek titeket” (Jn 15,12). Ahol két ember egész valójukat átfogó szeretetben egyesül, ott *hatékonyan jelen van Isten szeretete*, amely az emberiséget az üdvösség, az Istenben való

végső egység felé vonzza. Egy férfinak és egy nőnek életszövetsége az egyetlen a szentségek közül, amelyet a benne részesülők egymásnak szolgálnak ki.

**93.** Amikor az egyház nyilvánossága előtt egy férfi és egy nő életre szóló és kizárólagos életközösségre kötelezi el magát, akkor a *szeretnek a szentségét* hozzák létre. Az így létrejött házasság olyan szentségi állapot, amelyet a Szentlélek egyesítő ereje tesz teljessé. „A házasság szentségi erejével kölcsönösen életszövetségre segítik egymást a házasesetben, a gyermekek vállalásában és nevelésében, és ezért életállapotuk alapján saját ajándékuk van az Isten Országában. A házastársak egysége hozza létre a családot, és a családban születnek a társadalom új polgárai...” (LG 11).

**94.** *Az esküvő a házasság életnek Isten kegyelmével megáldott kezdete.* A házasság szentsége új valóságot teremt. Egymás elfogadása nyilván korábban kezdődött, és életük során fokozatosan teljesebbé válik. A házasságkötés ünnepi pillanatában, életük e csúcspontján mégis szóban is kifejezik ezt. Krisztus kegyelméből az így házasságra lépők szeretete szentséggé, Isten jelenlétének helyévé lesz. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a keresztyén házastársak mentesülnek a nehézségektől, a küzdelmektől. Mégis páratlan biztonságot és beteljesülést találhatnak az Isten hitében megélt házasságukban: tágítja szeretetük korlátait, növeli örömeiket, erőt ad a kudarcok elviselésére. A házasság szentsége mutatja, hogy Isten kegyelme mennyire beépül emberi életünkbe: Krisztus az üdvösségre vezető utat nyitott általa az emberek számára.

**95.** Az esküvő alkalmával Isten színe előtt nyilvánosan is kimondott házassági ígéret *a szeretnek három lényeges elemét tartalmazza*: egymás feltétlen elfogadását, a teljes életközösséget és a készséget a gyermekek vállalására és fölnevelésére. A házastársak egész életre szólóan, visszavonhatatlanul kötelezik el magukat arra, hogy szövetségre lépnek, és egész lényüket-létüket átfogó sorsközösséget alkotnak egymással. Életszövetségük annak a szeretnek a megnyilvánulása, amely Istent és az embereket egyesíti. Annak jele, hogy a szeretet az emberiség egységét és boldogságát építő hatékony és győzelmes erő. Szent Pál a házasságot Krisztus és az egyház kapcsolatához hasonlítja. Krisztus szeretetben egyesül egyházával, odaadja magát érte, saját testeként táplálja és gondozza. E feltételek nélküli, minden áldozatra kész elfogadásnak és odaadásnak kiemelt helye a házasság: Istennek az ember iránti hűség és föltétlen szeretetét jeleníti meg.

**96.** A családnak maga *a Szentháromság a mintaképe*. A Szentháromság már az emberi személy titkában tükröződik: az ember is úgy szeretne egy lenni azzal, akit szeret, hogy közben nem akarja elveszíteni önmagát. A Szentháromság személyeinek lényege ugyanis az egymásnak mindent átadó szeretet, amelyben nem veszítik el önmagukat, hanem éppen ez a létük. A házasság, a férfi és a nő közötti igazi egységet a Fiú által az Atyától belénk árasztott Szentlélek valósítja meg. Ő általa lesznek a szülők a Teremtő társai az élet továbbadásában, a gyermekek világrahozatalában.

Hisszük tehát, hogy a házasság a Szentháromságnak sajátos földi képmásává válhat, amelyben a felek a teljes átadás és a teljes befogadás készségével fordulnak egymás felé. Ebben nem veszítik el személyiségüket, hanem éppen ellenkezőleg: megtalálják kiteljesedett emberségüket.

**97.** Minden szentség kegyelmi hatékonyságához hozzátartozik, hogy a benne részesülők „*Igen*”-t mondanak Isten szeretetére. A házasság szentségének is lényeges eleme, hogy az abban részesedők magának a Teremtő Istennek akaratára mondanak igent, amikor egymást vállalják.



**98.** A II. Vatikáni zsinat teológiája kiemeli a férfi és a nő egyenrangúságát a házasságban is. A patriarchális, férfiközpontú családmodellt az egyenjogú partnerek személyes kapcsolatára épülő család képe váltja fel. Csak a személyi méltóság figyelembevételével beszélhetünk „kölcsonös alárendeltségről” (vö. Ef 5,21), vagy a mai szóhasználat szerint „áldozatkészségről”. A patriarchális felfogást már Jézus érvénytelenítette, amikor a válásra vonatkozó mózesi törvény helyett a Teremtő eredeti szándékát helyezte előtérbe az egy testté válás bibliai szimbólumára hivatkozva. A férj és a feleség egyenlő jogokkal rendelkező társakká váltak. A női egyenjogúság természetesen nem a férfi tulajdonságainak utánzását jelenti, hanem a sajátos női tulajdonságok értékeinek a tudatosítását és megélését. Mindkettőnek egyenlő, noha nem azonos, hanem kölcsönösen kiegészítő szerepet kell vállalnia a családi élet feladataiban.

**99.** *A házasságkötés szentsége a házasság élet szentségében folytatódik.* A házastársak nemcsak egymást fogadják el, hanem a házasság életállapotot is, amely kialakítja a maga saját világát s ezáltal családdá lesz. A család Istennel is párbeszédben élő közösség. Tagjainak sajátos papi küldetésük van. Elsősorban – természetesen – a szülők vezetnek egymást és gyermekeiket az Istennel való kapcsolatra. Kicsiben és „sejt”-szerűen, maga az Egyház jelenik meg: a család Krisztus életformáját követő hívők közössége. Ezért „a II. Vatikáni zsinat a családot ősi kifejezéssel így nevezi: *Ecclesia domestica*”, családegyház (KEK 1657), „a keresztény élet első iskolája” (GS 52), amely az Egyháznak is éltető alapsejtje.

A „családegyház”-ban közösen törekszenek arra, hogy Krisztus lelkületével, gyöngéden és figyelmesen, szolgálatra és megbocsátásra mindig készen éljenek, „a Szentlélek egyesítő erejével”. A keresztény házasság másik éltető és összetartó ereje a házastársak rendszeres közös imája egymással és gyermekeikkel, továbbá a mélyebb, személyes, lelki beszélgetések, amelyekre időről időre mindenképpen időt kell találniuk.

**100.** A családok „az éltető és sugárzó hit tűzhelyei” (KEK 1656): bennük minden földi viszontagság közepette is a Jézus által hirdetett Isten Országa, az „igazságosság, béke és öröm” élete jelenik meg. Örömeiket azonban közzé kell tenniük: arra is meghívást kapnak, hogy az Evangéliumról életükkel is tanúságot tevő közösséggé legyenek (FC 49), *továbbadják testvéreiknek* Krisztus szeretetét. II. János Pál pápa szerint a házastársak „tegyék mindenki számára kézzelfoghatóvá az Üdvözítő éltető jelenlétét a világban, és az egyház igazi természetét: a házastársaknak egymás iránt való szeretete, a gyermekáldás nagylelkű vállalása, az egység és a hűség ápolása, továbbá valamennyi családtagnak szeretettel teljes együttműködése által” (FC 50).

**101.** Minden értéke ellenére a házasság mint életállapot nem egyetlen útja az üdvösség elérésének. Aki tehát Isten iránti feltétlen szeretetből lemond a házasságról, hogy *önként vállalt szüzességben* egészen személyesen Istennek és az emberek szolgálatának szentelje életét, az szintén igen nagy értéket választ. A krisztusi szeretetben megélt házasság és a Krisztus szeretetéért vállalt szüzesség kölcsönösen kiegészítik egymást. Az Egyházban a házasság mellett kezdettől fogva megtaláljuk a szüzességet mint *Istentől megszentelt életállapotot*. Különösen kiviláglik ez a szerzetesek és a papok életében. „A szűz, bár lemondott a testi termékenységről, lelkileg termékeny személlyé válik, sokaknak atyja és anyja lesz, és így hozzájárul az Isten terve szerinti család megvalósításához” (FC 16). Akik az evangéliumi tanácsokat követve egész életre szólóan Istennek szentelik magukat, azok arról tesznek tanúságot, hogy lehetséges elragadtatott és minden mást felülmúló szeretettel elfogadni és viszonzni Isten szeretetét. „A házasság és a szüzesség Isten és az ő népe szövetsége misztériumának és a belőle fakadó életnek két megnyilvánulási formája” (FC 16).

**102.** Isten megáldja azokat is, akik akár életkörülményeik folytán, akár önkéntes elhatározásból nem kötöttek házasságot, és *egyedül élnek*. Mint minden ember, ők is a szeretet életére kaptak meghívást. Egyéni találékonyaságukon és lehetőségeiken múlik, hogy életüket az önzetlen szeretet tevékenységeiben átalakítsák, és Isten szeretetének helyévé tegyék. Egyedüllétük nem teheti őket magányossá. Meg kell találniuk azokat az emberi kapcsolatokat, az embertársak szolgálatának azokat a formáit, amelyek célt és értelmet adhatnak az életüknek.

**103.** Bízhatnak Isten irgalmában azok is, akik valamilyen okból *nem templomban kötöttek házasságot*. Egy részük azért kényszerült erre, mert korábban már kötött érvényes egyházi házasságot. Másik részük nincs élő kapcsolatban az egyházzal, és így nem ismeri fel a szentségi házasság értékét. Akik így alapítanak családot, azok nem részesülnek a házasság szentségi kegyelmében, és nem járulhatnak szentségekhez, de Isten megáldja az ő szeretetüket is, ha hűségesen és elkötelezetten élnek házasesetüket, önzetlenül és odaadóan nevelik gyermekeiket, hiszen Isten és az emberek szeretete el nem választható egységet alkot. Házasesetüket jóval teljesebbé tehetné Isten kegyelme, ha tudatosan és nyilvánosan is az ő föltétlen szeretetére bízhatnák életközösségüket. Akiknek a hitbeli meggyőződése hiányzott, azok előtt mindig nyitva áll a megtérés lehetősége, s azt követően utólagos rendezéssel részesülhetnek a házasság szentségében. Az elvált újránházasodottak pedig akkor köthetnek szentségi házasságot, amikor érvényét veszti az előző egyházi házasságkötés (akár mert azt az illetékes egyházi hatóság érvénytelennek nyilvánította, akár az előző házastárs halála miatt).

### 3.2. A házasság felbonthatatlansága

**104.** A szeretet belső lényege megkívánja, hogy ha egy férfi és egy nő valóban megszereti egymást, és testben-lélekben eggyé akar válni, akkor feltételek nélküli szövetségre kötelezze el magát, és *tartós életközösségre* lépjen. Az Egyház a szeretetnek ezt a mélységes vágyát erősíti meg akkor, amikor *a házasság egységét és felbonthatatlanságát* vallja. „Jézus igehirdetésében minden kétséget kizáróan tanította a férfi és nő egyesülésének eredeti értelmét: (...) a férfi és a nő házassági egysége felbonthatatlan” (KEK 1614).

**105.** A Biblia házassághoz hasonlítja *Istennek Izraellel kötött szövetségét*. Az emberek közti szerető elfogadásban Istennek az emberről gondoskodó szeretete nyilvánul meg. „Maga Teremtőd lesz hitvesed, a Seregek Ura a neve” (Iz 54,5). S bár a választott nép sokszor hűtlenül megszegte szövetségi ígétét, az Úr mégsem hagyta el, hanem feltétlen szeretettel kitarított népe mellett. „Örök szeretettel szerettelek, azért megőriztem irántad irgalmasságomat” (Jer 31,3). Az Énekek éneke pedig, a világirodalomnak ez a páratlan gyöngyszeme, az emberi szerelmet és Isten szeretetét azonos szimbólumrendszerben fejezi ki. „A kedvesem az enyém, s én az övé vagyok” (Én 2,16). „Tegyél szívedre pecsétnek, mint valami pecsétet a karodra! Mert mint a halál, olyan erős a szerelem” (Én 8,6).

A házas szeretet és hűség az Egyház hite szerint Isten föltétlen szeretetét jeleníti meg: azt a végérvényes szándékát, hogy az embert – minden vonakodása és gyöngesége ellenére – elvezeti az Istenben beteljesült szeretetre, az üdvösségre. A házastársak belőle meríthetnek erőt és kitartást saját elkötelezettségükhöz.

**106.** Ahogyan az életnek, úgy a házas szeretetnek is egyetlen biztos alapja az, hogy *Isten végérvényesen elfogadta*, és magáénak vallja a jegyeseket, ezért tudják vállalni az életfogytig való elköteleződést. A Szentírás *Krisztus önfeláldozó szeretetét* állítja követendő példának a

házasársak elé: „Férfiak! Szeressétek feleségeteket, amint Krisztus is szerette az egyházat, és feláldozta magát érte. (...) Ragyogó tisztává akarta tenni az egyházat, amelyen sem szeplő, sem ránc, sem egyéb efféle nincsen, hanem szent és szeplőtelen” (Ef 5,25). Csak akkor lehet bízni egy házasság sikerében, ha a házasársak a másik javát és szeretetük egységét fontosabbnak tartják a pillanatnyi örömnél. A szerelem is részesedik a kereszt titkában: a házasársak egymásért kilépnek önközpontúságukból, és odaadóan, áldozatokra is készen vállalják egymást és gyermekeiket. Az embernek az önfeledt szeretetben sem könnyű kilépnie önmagából, hogy a másikat állítsa élete középpontjába. A házasság keresztény eszménye, az életre szóló szövetség a kereszt és a feltámadás jegyében áll.

**107.** A keresztény ember tudja, hogy az élet, így *a családi élet válságaiban sincs magára hagyatva*. Emberi szeretetének Isten segítő kegyelme ad erőt. Az ember vágyódik rá, hogy megajándékozzák, de arra is, hogy ő maga ajándékká váljék. Ebben az élményben kiemelkedik saját szűkös világából, és megtapasztalja Isten gyöngéd segítségét: nemcsak a közös beteljesülésben, a megajándékozottság örömteli élményében, hanem a félreértések, az ellentétek fájdalmas helyzeteiben is. „Ezért az ember elhagyja atyját és anyját, feleségéhez ragaszkodik, és a kettő egy test lesz. Nagy titok ez, én Krisztusra és az egyházra vonatkoztatom” (Ef 5,31-32).

Napjainkban a személyes-partneri kapcsolatokban megnőtt az igény az intimitásra és az érzelmi kielégülésre. Ez *személyesebbé, de ugyanakkor törékenyebbé* is tette a házasságot. A bensőséges, intenzív érzelmi kapcsolatok fenntartása az egész személyiséget igénybe veszi, formálja, és folytonosan új feladatok elé állítja. Ezt tudatosan kell vállalniuk a házasársaknak. Nem szabad viszont olyan túlzott követelményeket támasztaniuk egymás iránt, mintha a házasárs lenne az egyetlen, végső és abszolút értelme az életnek. A házasársal való közös élet, a gyerekek világrahozatala és fölnevelése fontos értelmet ad az életnek, és sok örömmel jár. Egyik sem válhat azonban minden mást kiszorító, abszolút végcélá, valláspótlékká, bálványá. Senki sincs kizárólag a házasársára utalva azért, hogy az élete sikerüljön. Az élet végső célja nem a házasság, hanem beteljesülésünk a végtelen szeretetben, Jézus szavával: az Isten Országa. A házasság út a cél felé, de nem maga a cél, amely az üdvösséget meghozza. A házas szeretet beágyazódik Isten nagyobb szeretetébe.

**108.** Kétségtelen, hogy *a templomban kötött házasságok közül sem mindegyik sikeres*. Ezek közül is sok fut zátonyra, és végződik válással. Széles körű tapasztalat mutatja azonban, hogy az elkötelezett keresztények házasságai általában kiegyensúlyozottabbak, tartósabbak, boldogabbak: igazi otthont tudnak adni a házasfeleknek és a gyermekeknek, reményt és példát környezetüknek.

A reményt azoknak sem szabad feladniuk, akiknek házassága végképp elviselhetetlennek bizonyult. Mindent meg kell tenniük a keletkezett károk mérséklésére, elsősorban a válás által érintett gyermekek életében. Bármilyen történt is a házas felek között, még ha elválnak és új (polgári) házasságot kötnek is: mindig ők maradnak gyermekeik édesanyja és édesapja. A szülői felelősséget továbbra is vállalniuk kell, annál is inkább, mert a zátonyra futott házasságok többnyire a gyermekek bontakozó életében okoznak a legtöbb kárt.

**109.** Az Egyház olyan szövetségnek tekinti a szentségi házasságot, amely egy és felbonthatatlan, s azt minden erejével erősíti és oltalmazza. Ezért *nem teszi lehetővé* házasársuk életében *az újabb házasságkötést* azoknak, akik egyszer érvényes szentségi házasságot kötöttek (FC 84., KEK 1665). Csak így maradhat hű a Krisztustól kapott parancshoz: amit Isten egybekötött, azt ember ne válassa szét.

Csak akkor érvényes azonban a templomban kötött házasság, ha „a felek Isten terve szerint kötnek házasságot, azaz eldöntötték, hogy életüket visszavonhatatlan

megegyezésükkel, felbonthatatlan szerelmükkel és hűségükkel feltétel nélkül összekötik”, s szeretetük természetes gyümölcseként nyitottak a gyermek vállalására (FC 68). Ezért ha egy házasság felbomlik, az Egyház megvizsgálja, vajon az első házasság valóban érvényes volt-e. A templomi esküvő által sem jön ugyanis létre érvényes házasság, ha a felek nem kellő tudatossággal, megfelelő ítélőképesség nélkül léptek az oltár elé, vagy valamilyen kizáró, érvénytelenítő akadály áll fenn, vagy pedig a házasság lényegi kötelezettségeit pszichikai alkalmatlanság miatt nem tudták vállalni (CIC 1095). Az illetékes egyházi bíróságnak kell azonban minden esetben gondos vizsgálattal megállapítania, hogy a megkötött házasság érvénytelen volt, tehát új egyházi házasság köthető. Az egyházi előírások nem menthetnek fel senkit az egyéni felelősségvállalás alól. A keresztény ember nem felejtheti: tetteiért nemcsak önmagának és a vele érintkező embereknek, hanem elsősorban Istennek tartozik felelősséggel.

**110.** *A polgári házasságból elvált katolikusok* akkor köthetnek templomi házasságot, ha a polgári bíróság elválasztó döntése jogerősen megszületett, és korábban még nem kötöttek egyházi házasságot.

**111.** Az Egyház lelkipásztori gondoskodással igyekszik segíteni azokat is, akiknek házassága emberi szemmel nézve *visszavonhatatlanul tönkrement*, akiknek együttélése gyakorlatilag lehetetlenné vált. Tagjai mellett áll akkor is, ha érvényes szentségi házasságuk valamilyen súlyos ok miatt meghiúsult, és ők új, polgári házasságot kötöttek. Az egyházi házasság ilyenkor – kánonjogi értelemben – továbbra is érvényben marad. A hívők tehát nem gyónhatnak és áldozhatnak, s így fájdalmas tanúi a házasság felbonthatatlanságának. Ennek ellenére azonban tagjai maradhatnak a hívő közösségnek, és sokféle módon részesülhetnek Isten kegyelmében. Az Egyház arra buzdítja lelkipásztorait és a hívő közösséget, hogy „támogassák az elváltakat, gondoskodásukkal és szeretetükkel óvják meg őket az Egyháztól való elszakadás érzésétől...; buzdítsák őket arra, hogy vegyenek részt a szentmisén, ... gyakorolják a szeretet cselekedeteit, gyermekeiket neveljék a keresztény hitben... Ha kitartanak az imádságban, a bűnbánatban és a szeretetben, elnyerhetik Istentől a megtérés és az üdvösség kegyelmét” (FC 84).

### 3.3. A házasság gyümölcse: a gyermek

**112.** A házasság és a család *az élet szolgálatában áll*: a gyermek a házastársak szeretetének gyümölcse, akivel kölcsönösen megajándékozzák egymást. „A házasság intézménye és a házastársi szerelem természetesen irányul utódok létrehozására és felnevelésére” (GS 48). „A gyermek a házasság legszebb ajándéka, és éppen a szülők számára lesz a legnagyobb kincs” (GS 50). Hisszük, hogy a házastársi szeretet a teremtő Isten művét folytatja a világon, amikor utódoknak ad életet. „A házastársak sajátos küldetését az emberi élet továbbadásában és felnevelésében kell látnunk. Feladatuk teljesítésével a teremtő Isten szeretetének munkatársai és mintegy tolmácsolói. Tisztüket tehát emberi és keresztény felelősséggel töltsék be” (GS 50). Legyenek ezért készek a gyermekáldás elfogadására, s bízzanak Istenben, hogy segíteni fogja őket nagylelkű döntésükben.

**113.** Hisszük, hogy a világ Isten teremtése, az élet az Ő ajándéka. Ennek következtében a szeretetben történő önátadás és az élet fakasztása a házasságban is egységet alkot. A házasság Isten teremtő szeretetét folytatja a történelemben. Az ember a házastársi szeretetből születik: ez biztosítja legjobban a születendő személy méltóságát. Amit Isten egybekötött a teremtés aktusában, azt ember ne váltsa szét az élet továbbadásában. Emiatt kell a *házasságnak nyitottnak lennie a gyermekáldásra* (vö. HV 5,6).

**114.** A II. Vatikáni zsinat szerint a házasságban a hitvesi szerelmi életet és a teljes életközösséget felelősen kell összehangolni a házasság termékenységével. A szülőknek „Isten színe előtt” vállalt felelősségtudattal, „az isteni törvény szerint tájékozódó lelkiismeretükhöz igazodva” kell eldönteniük, mikor és hány gyermeket tudnak vállalni, gondoskodva nemcsak világrahozatalukról, hanem fölnevelésükről is. E tervezésben a házastársaknak figyelembe kell venniük a maguk javát, születendő gyermekeik érdekeit, az anyagi és a szellemi létfeltételeket és a közjót egyaránt. Saját szempontjaik mellett azonban el kell fogadniuk az egyház útmutatását is, amely az isteni törvényt az Evangélium fényénél hiteles módon értelmezi (vö. GS 50). A magyar püspöki kar korábban kiadott nyilatkozata szerint a szülőknek „*felelős családtervezéssel* kell lelkiismeretükben végiggondolniuk, mikor és hány gyermeket tudnak vállalni, testi-lelki egészségük, anyagi helyzetük, önfeláldozó szeretetük mértékében, hogy őket a család biztonságos légkörében boldog emberekké neveljék” (MKPKLB). A felelős családtervezés nem ad teret az egyéni önkénynek. Az egyházi megnyilatkozások ismételten hangsúlyozzák, hogy a házasság két alapvető eleme, a hitvesi szeretet és a gyermekáldás elválaszthatatlanul összetartozik, s a felelős családtervezésnek e két szempontot kell összehangolnia.

**115.** Tisztában vagyunk avval, hogy a családtervezés, annak konkrét módjai és eszközei nemegyszer *komoly lelkiismereti kérdéseket* vetnek föl éppen a házasságukat tudatosan és elkötelezetten keresztény szellemben élő házastársakban. A „természetes családtervezési módszerek” ma örömdetesesen terjedőben vannak, de számos kérdés továbbra is nyitva maradt. Semmiképpen sem fogadhatóak el azok a fogamzásgátló módszerek, amelyek a már megfogant élet kioltására is alkalmasak. El kell utasítani a mesterséges megtermékenyítés és a béranyaság gyakorlatát is.

Tudatában vagyunk azonban annak, hogy az általános irányelvek nem adnak eligazítást minden konkrét élethelyzetben. Ilyen esetekben a hívek gyóntatójuktól vagy más, ebben illetékes katolikus szakembertől kérjenek tanácsot és felvilágosítást lelkiismeretük eligazítására.

**116.** A gyermekek nevelése, tehát felkészítése a felnőtt életre *a szülők elsőrendű kötelességei*, de legnagyobb örömei közé is tartozik. A nevelést elsősorban a család egész légköre, a szülők életpéldája teszi hatékonyá. Ahogyan a „mennyei Atya” örök hűséggel szeret minket, úgy kell a szülőknek is minden körülmények között szeretniük gyermekeiket: akkor is, ha nem olyanok vagy akkor születtek, amilyenek és amikor a szülők remélték; akkor is, ha tragikus fogyatékoságokat hoztak magukkal az életbe, ha növekedésük nem a szülők által elgondolt módon halad, esetleg ha tartósan letérnek a jó útról. A szülők a legnagyobb ajándékkal, a boldog és teljes élet lehetőségével ajándékozzák meg gyermeküket, ha figyelmes és igényes szeretettel segítik életútjukon, de különösen ennek első szakaszában.

**117.** Teljes értékű lehet azonban azoknak a házastársaknak az élete is, akiket Isten *nem ajándékozott meg gyermekkel*. „Házasságukból messze sugározhat a termékeny szeretet, a befogadás és az áldozat szelleme” (KEK 1654). Hiszen „a házasságnak nemcsak az életadás a rendeltetése”. Célja az is, hogy „a házastársak kölcsönös szerelme gazdagodjék és érettebbé váljék. Így még akkor is, ha nélkülözniük kell a sok esetben forrón óhajtott gyermekáldást, a házasság azért teljes életközösség marad, megőrzi értékét és felbonthatatlanságát” (GS 50).

## 4. Tennivalók a családért és a házasságért

118. A II. Vatikáni zsinat kötelességünké tette: „Azok (...), akik hatni tudnak a közösségekre és társadalmi csoportokra, erőteljesen sürgessék a házasság és a család helyzetének javítását. A közhatalom tartsa szent kötelességének, hogy elismeri, óvja és erősíti a házasság és a család igazi természetét, védi a közkerölcsöket és *segíti a családok boldogulását*” (GS 52). A józan ész fényénél sem juthatunk azonban más következtetésre. A társadalom egyik legfontosabb intézményének, a családnak és vele kapcsolatban a házasságnak megkülönböztetett figyelemre és hatékony segítségre van szüksége a magyar társadalomban.

Reméljük, hogy pásztorlevelünk alkalom arra, hogy a katolikusok és általában a hívő emberek, de az egész társadalom, főként pedig annak felelős csoportjai, szervezetei folytassák a családokért tett erőfeszítéseiket, és tevékenységük hatékonyságának fokozása érdekében keressék a párbeszéd és az összefogás lehetőségeit.

### 4.1. Az Egyház feladatai

119. Erősen reméljük, hogy legalább a keresztények egyre többen felismerik, hogy a boldog család és házasság csak Isten abszolút szeretetében található erőforrást és példát. Egyre több család él *családegyházként, amelynek tagjai* Krisztus lelkületével, gyöngéden és figyelmesen, szolgálatra és megbocsátásra készen élnek. Ezek a családok példát adhatnak mindenkinek a boldogabb élet útjára. Választ kínálhatnak gyorsan változó korunk radikális kihívásaira, és segíthetik a családi életnek annyira szükséges megújulását is.

#### 4.1.1. A családpsztorációról

120. A Magyar Katolikus Egyház a II. Vatikáni zsinat szellemében már eddig is sokat tett a családpsztoráció érdekében. Az elmúlt években tartott egyházmegyei zsinatok lelkipásztori tervei foglalkoznak a családokkal is. Az Országos Lelkipásztori Intézet pedig a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia egyik tagjának vezetésével 1991 óta szervezi az egyházmegyei családpsztorációt. Kiépülőben van az egyházmegyei családreferensek rendszere. Munkájukhoz megfigyelőként, nemegyszer együttműködőként is csatlakoznak határon túli magyar egyházmegyéék és szervezetek. Sokat tesznek a rászoruló családokért a magyar karitatív szervezetek is. Bízunk benne, hogy pásztorlevelünk új lendületet ad ennek a munkának.

*A családok lelkipásztori gondozása* erősíteni igyekszik egyrészt a házaspárok kapcsolatát Istennel, másrészt a házaspárok és a családok közösségeit is. Az egyház szeretné végigkísérni útján a keresztény családot (FC 65). Minden erejével azon van – hangsúlyozzák az egyetemes egyház dokumentumai –, „hogy a család lelkipásztori gondozása erősödjön, fejlődjön és valóban előnyt élvezzen” (FC 65). S ez nem korlátozódhat csupán a hozzá közel álló családokra, hanem ki kell terjednie minden családra, különösen azokra, akik nehéz körülmények között élnek (vö. FC 65).

121. Meggyőződésünk, hogy e sajátos lelkipásztori feladatra ma egészen különös figyelmet kell szentelni. Ez fontos feladatokat ró *mind a papnevelésre, mind a lelkipásztori munka megszervezésére*. Az egyházi rendelkezések előírják: a papoknak és a világi lelkipásztori munkatársaknak külön képzésben kell részesülniük, hogy megfelelő családsegítő munkát tudjanak folytatni (FC 70). Az ebben való közreműködésre meg kell hívni világiakat,

„orvosokat, jogászokat, pszichológusokat, szociológusokat, akik saját szaktudásukkal hasznos segítséget nyújthatnak a családnak” (FC 70). Fontos volna hasonló képzésben részesíteni a pedagógusokat is, elsősorban a katolikus iskolák tanárait.

A II. Vatikáni zsinat szerint „a papságnak kötelessége, hogy miután kellő képzést kapott a családi élet kérdéseiben, ápolja a házastársak hivatását, hitvesi és családi életükben, a különböző lelkipásztori módszerek igénybevételével” (GS 52). A plébániai és egyházmegyei szintű családpassztoráció legismertebb módjai Magyarországon is elterjedtek: a családokkal való kapcsolattartás, a családlátogatás, a vasárnaponként külön szentmise a gyermekeknek és szüleiknek, a felkészítés a házasságra jegyeskurzusokkal és egyéni beszélgetésekkel, a családközösségek, a családoknak szóló lelkigyakorlatok, lelkinapok, tanfolyamok.

**122.** A szorosan vett lelkipásztori tevékenységen kívül olyan családgondozó intézmények létrehozását is sürgetik az egyházi előírások, amelyekben az érdekeltek tanácsokat kaphatnak szakemberektől.

Püspöki karunk ezért elhatározta, hogy az Országos Lelkipásztori Intézet mellett Országos Családsegítő Intézetet állít fel, amely részben a házasság és a család teológiájának gyakorlati eredményeit teszi közkinccsé, részben támogatja az egyház családsegítő munkáját országos és egyházmegyei szinten.

**123.** Kívánatos volna, hogy a családokat összefogó és támogató egyesületek és mozgalmak egyre nagyobb szerepet vállaljanak az egyházi családsegítő szolgálatban. Főleg a következő területeken: a szociálpolitikában; az ifjúságnak szóló családcentrikus nevelési programokban; az egyházi pályaválasztási tanácsadás kialakításában; az egyházi házassági és családi tanácsadó és terápiás rendszer működtetésében és fejlesztésében; a válásokkal kapcsolatos konfliktusok kezelésében; az önkéntes társadalmi segítő munka megszervezésében a bajba jutott családok részére; a családcentrikus idősgondozásban; a gyakoribb családi problémák kezelésében; a házasság és a család szempontjából előnyös társadalmi mozgalmak támogatásában.

Kívánatos, hogy *maguk a családok is mindinkább vegyenek részt* ezekben a tevékenységekben.

**124.** Reméljük, terjed az a felismerés is, hogy a katolikus családpassztoráció nem jelentheti kizárólag a családokkal való közvetlen foglalkozást. Az állam és az önkormányzatok szintjén is támogatni kell a családpolitikát, a gyermek- és ifjúságvédelmet, a családi értékek korszerű nevelési rendszereit, a család erősítésére irányuló szolgáltatások sorát (családvédelem, családsegítés, családterápia stb.).

#### **4.1.2. Felkészülés a házasságra és a családi életre**

**125.** A házasság és a család az élet egyik legnagyobb és legszemélyesebb vállalkozása. Esélytelenül vágnak neki azok, akiknek személyisége éretlen vagy önző, individualista, képtelen a másokkal való bensőséges és tartós kapcsolatra; továbbá azok is, akik öletszerűen, kalandok sorozataként élik végig életüket, s így sodródnak egyik kapcsolatból a másikba. Napjainkban minden korábbinál nagyobb szükség van arra, hogy a házasságra készülők megfelelő előkészítésben részesüljenek. „Azok a változások, amelyek korunk szinte minden társadalmában lezajlottak, azt követelik, hogy ne csupán a család, hanem a társadalom és az egyház is törekedjék arra, hogy a fiatalokat jól felkészítse eljövendő feladataira. (...) Az egyháznak jobb és bőségesebb házassági előkészítésről kell gondoskodnia, hogy (...) egyre nagyobb számban jöhessenek létre boldog házasságok” (FC 66).

**126.** Kívánatos, hogy a felnőtt élet kapujában minden fiatal vegyen részt *házasságra felkészítő* kurzusokon, akkor is, ha még nem készül esküvőre, házasságra. E tanfolyamokon megtanulhatják és gyakorolhatják az egymással való érintkezés, az egymáshoz való alkalmazkodás törvényeit, a konfliktusok megoldásának alapszabályait. Ezeknek az ismereteknek s főleg készségeknek mindenképpen hasznát veszik, akárhogy alakul is később az életük. A lelkipásztoroknak legyen gondjuk arra, hogy jól felkészült előadókkal rendezzenek ilyen tanfolyamokat. Nagy segítséget jelenthetnek azok a házaspárok, akik saját életük tapasztalatát meg tudják osztani a fiatalokkal. Annál nagyobb szükség van erre, mert sok fiatal rossz családi környezetben, vagy éppen család nélkül nőtt fel, ezért nem volt arra lehetősége, hogy meglássa a családi élet örömeit, és elsajátítsa az ehhez nélkülözhetetlen erényeket.

A házasságra való felkészülésre ugyanis többnyire elégtelen az esküvőt közvetlenül megelőzően tartott néhány „jegyesoktatás”, de ugyanígy alkalmatlanok a hittanórák hagyományos keretei és módszerei is, minthogy a házasságra való alapvető felkészülés a személyiség formálásával kezdődik. Az Egyháznak egyre több módon részt kell vállalnia abban, hogy a helyes önismeretre, rendszeres önnevelésre és tudatos életvezetésre, a másokkal való kapcsolatteremtésre elősegítse a gyermekeket és a fiatalokat, ennek pedig már a gyermekkorban el kell kezdődnie. Különleges felelősség hárul itt a katolikus iskolákra: a személyiség formálásának és a családi életre nevelésnek példaadó műhelyévé kell válniuk.

**127.** Reményeink szerint egyre több házasságra készülő pár kaphat segítséget *tapasztaltabb házaspártól*, akik bevezetik őket a gyakorlati tudni- és tennivalókba, tanácsaikkal, segítségükkel átsegítik őket az indulás nehézségein. Reméljük azt is, hogy egyre több lelkiismereti mozgalomban, sőt egyházközösségekben alakulnak házaspárok. Ezekben a közösségekben megosztják az egymást erősítő tapasztalatokat, biztatással, munkával, ha kell anyagiakkal is támogatják egymást, esetleg a szabadidejüket is közösen töltik el.

**128.** Reméljük, hogy egyre gyakrabban olyanok is templomban akarják megkötni házasságukat, akik addigi életük folyamán *távol éltek a hittől*. Ilyen esetekben az egyház hosszabb, „a katekumenátushoz hasonló házassági felkészítést” (FC 66) ajánl. A hitre vezető útjuk során megismerkednek Krisztus misztériumával, a hit alapvető igazságaival, a keresztény élet gyakorlatával, az egyház közösségével. A hittel való találkozás által nemcsak a jövő házastársukhoz való viszonyuk újulhat meg, hanem Istennel való kapcsolatuk is.

### **4.1.3. Különleges esetek és válságos helyzetek**

**129.** Bízunk benne, hogy körlevelünk segítségére lesz azoknak is, akiknek a családi élete megromlott, s akiknek a *házasság főleg szenvedést* okoz. A házasságokban sok szenvedéssel is lehet találkozni. Ennek számtalan oka lehet, amelyek részletes vizsgálata vagy akár felsorolása is lehetetlen. Nincs az életnek még egy állapota, amely ilyen sokféle arculatot mutatna. Vannak olyan házasságok, amelyek ugyan templomban kötöttek, mégsem sikeresek vagy éppen nem is érvényesek; vannak olyanok, amelyek válással végződnek, és új kapcsolatoknak adnak helyet; egyesek csak polgári házasságot kötnek, vagy házasság nélkül élnek együtt, esetleg próbaházassággal kísérleteznek; mások később kívánnak egyházi házasságot kötni, és még sorolhatnánk.

A katolikus tanítás eligazítást ad ezekben a különböző módon ellehetetlenült helyzetekben. Tudjuk jól, hogy a házasság misztériumát nem könnyű fölfedezni és megélni a hétköznapi életben, s az abból kialakult erkölcsi parancsokat alkalmazni a konkrét egyedi élethelyzetekben. Senki se higgye azonban azt, hogy a keresztény ember *a családi élet*



*válságaiban magára van hagyatva.* Az Egyház minden nyomorúságunkban mellettünk van, s boldogulásunkat kívánja segíteni Krisztus szándéka szerint.

**130.** Növekvő számban találkozunk „*vegyes házasságokkal*”, azaz katolikus és nem katolikus keresztények, illetve katolikusok és nem keresztények házasságával. Az egyház arra szólítja fel lelkipásztorait, hogy a házasságra való felkészítésük során világosan fejtsek ki számukra a katolikus tanítást a házasságról, majd támogassák a katolikus felet hite gyakorlásában, s abban, hogy gyermekeit katolikus módon tudja nevelni. Egyúttal arra is figyelmeztet, hogy az ökumené és a lelkiismereti szabadság szellemében tartsák teljes tiszteletben a nem katolikus fél vallási vagy világnézeti meggyőződését, és semmiképp se korlátozzák azt (FC 78).

Katolikus és nem katolikus keresztény házassága esetén a felek „éljék meg a lelki és erkölcsi értékekben való közösséget”: mindketten teljesítsék hűségesen vallási kötelezéseiket, s ebben kölcsönösen tartsák egymást tiszteletben. „Fontos, hogy a katolikus pap és a nem katolikus lelkész között már a házasságra való felkészülés alkalmával jóakarátú együttműködés alakuljon ki” (FC 78).

**131.** *A csak polgári házassággal, a házasság nélküli együttéléssel és a próbaházasság gyakorlatával az egyház az imént kifejtettek szellemében nem tud egyetérteni.* A lelkipásztori gondoskodásnak azonban szeretetteljes türelemmel és tisztelettel kell fordulnia az ilyen párokhoz is. Meghívjuk őket arra, hogy vegyenek részt az egyház életében az egyházközségen vagy valamelyik lelkiismereti mozgalmon keresztül. Itt közvetlenül feltárulhat előttük a keresztény házasságfelfogás szépsége és értéke.

**132.** Együttérzéssel tekint az egyház *a terméketlen és így gyermektelen házaspárokra*, és támogatja őket abban, hogy a lelki termékenység valamilyen formáját választhassák, amilyen az örökbefogadás, a különféle nevelési intézményekben való munka, a segítségnyújtás más családoknak, gyermekeknek, sérült embereknek. „Az egyház bátorítja a tudományos kutatást, hogy tárja fel a terméketlenség okait, hogy úgy tudjanak gyermekeket világra hozni, ami az ő és a születendő gyermek emberi méltóságának megfelel” (DV II. 8). Azok számára pedig, *akik család nélkül élnek*, „az Egyház szélesre szeretné tárni a nagyobb család kapuit, amely megtestesül a plébánián és a kisebb közösségekben” (FC 85).

**133.** Gondoskodó szeretettel kell körülvenni mindazokat, akik bármilyen okból – például házastársuk halála, válásuk, felnőtt gyermekeik elköltözése miatt – magukra maradtak. Egy részüknek az egészsége még lehetővé teszi, hogy felszabadult energiáikat mások szolgálatába állítsák. Az egyházközségek és a lelkiismereti mozgalmak kitűnő keretet tudnak adni e *segítő tevékenységnek*, amelyben nincsenek eltartók és eltartottak, hiszen a kölcsönös támogatás és szolgálat fogja össze őket önszerveződő és önszervező közösséggé. Másik részük viszont testi egészségének megrokkánása miatt ápolásra, vagy legalábbis segítségre szorul. Nemritkán pedig a kínzó elmagányosodást lehet és kell enyhítenie a közösségnek. Minden egyházközségnek meg kellene szerveznie a gondoskodást idős, sérült, magatehetetlenné vált tagjairól, szoros kapcsolatban az erre szakosodott intézményekkel.

Különös gonddal kell felkarolnunk azokat *a gyermekeket*, akik széthullott házasságokból származnak, és ezért önhibájukon kívül nem kapták meg azt a biztos és szerető otthont, amely harmonikus fejlődésüket biztosíthatta volna. Ezeknek a gyerekeknek a személyisége, értékrendszere, gyakran a hite is sérülten vagy hiányosan fejlődik. Kellő segítség mellett felnőtté érésük idején képesek már tudatosan szembenézni hiányosságaikkal, és rendszeres önneveléssel pótolni azokat. Így szeretetben fogyatékos gyermekkoruk ellenére is képessé válnak a jó házasságra és a boldog családi életre.

## 4.2 A társadalom tennivalói

**134.** Reméljük, hogy újra családbaráttá válik a magyar társadalom. Ennek azonban nem csupán gazdasági és jogi feltételei vannak, hanem kulturálisak is: a közgondolkodásnak kell átalakulnia. Éppen ezért nem valósulhat meg egy csapásra, hanem csak következetes, kitartó munkával lépésről lépésre.

Meghívjuk a társadalom vezető csoportjait és személyiségeit: indítsunk közösen olyan nyilvános párbeszédet, amelyben fölvetődhetnek és megoldódhatnak azok a problémák, amelyek jelenleg akadályozzák a *családbarát társadalom* létrejöttét. Ez a párbeszéd egyidejűleg sokféle fórumon folyhat; az egyházi sajtóban, az egyházközösségekben, az egyház szakembereinek bevonásával, nyitottan és érzékenyen értelmezve a társadalomban mutatkozó folyamatokat.

**135.** A családbarát szemlélet kialakítása társadalmi méretekben inkább a *civil szervezetek* feladata, mint az állami intézményeké. Hatékony működésük feltételeit azonban az államnak kell biztosítani. Kívánatos volna az is, hogy a hasonló céllal működő állami intézmények és a civil szervezetek között a jövőben szorosabb együttműködés alakuljon ki.

Jelenleg szomorú tényként kell megállapítani, hogy a civil szerveződések nagy számához viszonyítva a család ügyével foglalkozók részaránya elenyészően kicsi. Reméljük, hogy hamarosan a jelenlegihez képest sokkal több olyan egyesület működik majd, mint a Nagycsaládosok Országos Egyesülete (NOE), vagy az egyház életében jelentős szerepet játszó lelkeségi mozgalmak családsegítő kezdeményezései. Minél több szervezet foglalkozik e kérdésekkel, annál jobb, feltéve, hogy munkájukat összehangoltan, a valós értékek és érdekek képviselőiben, védelmében végzik.

**136.** A család működésének és segítésének alapja a szolidaritás és a szubszidiaritás elve. A *szolidaritás* elve alapján az egyéneknek és a társadalmi csoportoknak nemcsak jogaik, hanem kötelességeik is vannak. A *szubszidiaritás* elve alapján pedig az államnak akkor kell segítséget beavatkozni, ha az egyén vagy a kis közösség – például a család – nem képes egy-egy feladat ellátására. Ha a család nem tud magáról gondoskodni, akkor az állami szociálpolitikának kell támogatnia. Az *állam* legfőbb feladata azonban elsődlegesen az, hogy családbarát környezetet alakítson ki a gazdasági életben, a közigazgatásban és a társadalomban. Ez vonatkozik az élet minden területére, így az iskolarendszere, a lakáspolitikára, a munkaidőre és munkarendre, az ünnepekre stb.

*A társadalmi szervezetek feladata az önszerveződés elősegítése, az egészséges család értékeinek felmutatása, ezek társadalmi elfogadtatása, a családi életre nevelés és a közösségek összefogása. Az önszerveződés történhet intézményi keretek között (mint az azonos iskolába járók családjait összefogó egyesületek, csoportosulások), a területi elv alapján (kerületi, lakóközösségi vagy például plébániai szinten), vagy különböző rétegeket megszólítva országosan.*

**137.** A családbarát társadalmi felfogás létrejöttével elkerülhetővé válhat a kettős nevelés, amely napjainkban is sok kárt okoz. Számos olyan hatás éri mind a felnövekvő nemzedékeket, mind az idősebb korosztályokat, amelyek a társadalmi környezetből származnak, és ellentétesek a családok életszemléletével.

A kortárs környezet, a család és az iskola mellett a *média* hatása a legnagyobb. Sajnos ma sem a magyar, sem a külföldi adókban nem látszik törekvés családbarát szemléletű műsorok készítésére. A változtatás szükségessége nyilvánvaló. Olyan új műsorfajták bevezetését reméljük, amelyek valóban szolgálják a család ügyét, kerülnek a negatív, romboló elemeket,

mint az erőszakot, a méltatlan szexet és a pornográfiát, a kábítószeres propagálását és általában a fogyasztói társadalom által diktált hamis szemléletet.

Azt reméljük, hogy a nyomtatott sajtó is törekszik a pozitív családkép bemutatására és ápolására, nemcsak a negatív szemlélet kerülésével, hanem építő példák segítségével is. Tudatosan kellene boldog családokat, megelégedett, kiegyensúlyozott gyermekeket bemutatni, olyanokat, akik személyes példájukkal érvelhetnek a család értéke mellett.

**138.** A családi életre nevelés már a gyermek megszületésekor elkezdődik a családban. A növekvő gyermek személyiségét azonban *a család csak az iskolával együtt* tudja továbbfejleszteni. Mind a tanároknak, mind a szülőknek törekedniük kell arra, hogy szoros kapcsolat alakuljon ki az iskola és család között. Ezt elősegíti az, hogy a szülők szabadon választhatják meg gyermekeik iskoláját, sőt, a szülők kezdeményezhetik iskolák alapítását is. Az utóbbi évtizedben számos példa mutatja, hogy a szülők milyen áldozatokra képesek gyermekeik megfelelő iskoláztatása érdekében. Reméljük, az efféle törekvések a jövőben még nagyobb támogatásban részesülnek.

**139.** *A házasság előtti tanácsadás* egyik legfontosabb feladata az, hogy felkészítse a jegyeseket a kapcsolatuk fejlődésével együttjáró konfliktusokra, azok megoldására. A házasságnak felismerhető fejlődési menete van. A családok erősítésének általános irányelveit, különösen a családokat segítő intézmények működési céljait és kereteit külföldi szakértők részletesen kidolgozták. Ezeket érdemes tanulmányozni, és hazai alkalmazásuk lehetőségeit mérlegelni. Reméljük, hogy a jövőben a tudományos kutatás is segíti majd azt, hogy többet tudjunk a családi kapcsolatok alakulásáról. Hasznos volna feltérképezni és összehangolni a házasságot és a családot támogató kezdeményezéseket, valamint az ilyen céllal működő szervezetek, intézmények tevékenységét.

### 4.3. Az állam és a jogrend feladatai

**140.** Az állam törvényeinek segíteniük kell a társadalomban együtt élők eligazodását. Mivel a család a társadalom legkisebb élő egysége, indokolt követelmény a család intézményes rendjének szabályozása is. Keresztények és nem keresztények egyaránt igénylik a család jogi védelmét, azt, hogy az állam biztosítsa és egyben oltalmazza *a családnak mint természetes közösségnek alapvető jogait*. Elvárható, hogy az állam törvényei hűen tükrözzék a család természetes valóságát, garantálják jogait és méltóságának tiszteletét. A törvényeknek azt az értékrendet kell kifejezniük, amelyet a család a társadalomban betölt. A társadalom alapvető érdeke, hogy az állam a család jogait minden részletükben tartsa tiszteletben, és támogassa azok érvényesülését.

**141.** A keresztény tanítás szerint a családnak – mint természetes és egyetemes közösségnek – *elidegeníthetetlen és alapvető jogai* vannak. Mindezek abból a törvényből származnak, amelyet a Teremtő írt bele minden emberi lény szívébe. Ezek a jogok nemcsak az Egyház törvényeiben fogalmazódnak meg, hanem a *nemzetközi közösségek számos dokumentumában* is. A közjóért felelősséget vállaló fejlett államok felismerik a család pótolhatatlan társadalmi szerepét, és a család nagyobb megbecsülésére, védelmére ösztönöznek alkotmányukban, törvényhozásukban és családpolitikájukban.

**142.** A modern államok jogrendszerei a családot nemcsak mint jogi egységet védelmezik, hanem mint társas közösséget is. Az ún. *alternatív családformák* és más, a keresztény felfogással és az évezredek emberi hagyománnyal ellentétes együttélési formák mentesülnek minden diszkriminációtól. Ez azonban nem jár – és nem is járhat – együtt azzal, hogy a

házasságra lépett férfi és nő, valamint gyermekeik közössége – mint alapvető közösség – ne élvezne elsőbbséget minden más együttélési formával szemben. Azok az „alternatív” törekvések, amelyek a szülők és a gyermekek szeretetközösségén alapuló családdal azonos jogokat követelnek maguknak – például, hogy az egynemű együtt élőknek is joguk legyen gyermeket örökbe fogadni és nevelni -, nincsenek tudatában a család pótolhatatlan és helyettesíthetetlen szerepének a társadalomban. Ezekkel a mozgalmakkal szemben az állami jogrend feladata, hogy a hagyományos család intézményének megszilárdítását és fennmaradását biztosítsa még akkor is, ha egyidejűleg megnyitja a jogi elismerés kapuit a kisebbségi közösségek előtt. Az államoknak is fel kell ismerniük: minden nemzet számára létfontosságú, hogy az állam egész jogrendje segítse a családok életét és kibontakozását családbarát törvényekkel és intézkedésekkel.

**143.** *A magyar jogrend* lényegében a családok tényleges helyzetét tükrözi a mai Magyarországon. A jogszabályoknak nagyobb súllyal kellene kifejezésre juttatniuk a családnak a társadalomban betöltött szerepét. A családra vonatkozó jogszabályok sokkal inkább a társadalomban és a családokban meglévő értékzavarok visszatükröződései, mintsem megfelelő igazodási pontok, amelyek alkalmasak lennének arra, hogy családbarát irányban befolyásolják a közgondolkodást és a közvéleményt. A családban élő és a családra vágyódó társadalmi többség úgy érzi, hogy a házasságnak és a családnak a különféle állami és jogi fórumokon nincs megfelelő becsülete. Ez – különösen a fiatalokban – fokozza a család értékeinek elbizonytalanodását, és csökkenti a családért való felelősségvállalást. A tartós házastársi, családi kapcsolatban élők és különösen a nagycsaládosok úgy érzik, hogy velük szemben az állam és a jogrend közömbös, mert nem születnek őket fokozottabban támogató intézkedések és törvények.

**144.** *A családokra vonatkozó törvények* és egyéb jogszabályok többsége a rendszerváltást megelőzően született. Hiányzik belőlük a család intézményi védelmét és erősítését szolgáló összehangolt törekvés. Az 1950-es évektől napjainkig a családra vonatkozó jogszabályok az éppen aktuális politikai felfogást tükrözik. A jogrendben alig vannak olyan állami intézkedések, amelyek a család egységét erősítenék, hogy a családok gyakorolhassák a társadalomban betöltött különleges funkciójukat. A kellő hatékonyságú jogi szabályozás hiánya miatt is fennálló égető társadalmi problémák az állam sürgető beavatkozását igénylik.

**145.** Üdvözölni kell minden olyan intézkedést, amely erősíti a családok életét, és segíti azt, hogy a jövő nemzedék testben-lélekben egészségesen növekedhessen. *A törvényeket a családbarát társadalom szellemében* kell megalkotni, szem előtt tartva, hogy a kérdéses törvények hogyan hatnak a családokra. A törvények ne állítsák szembe egymással a társadalom különböző rétegeit – például a nagycsaládosokat és a nyugdíjasokat. Ez napjainkban, amikor az idős emberek aránya növekszik, és a demográfiai egyensúly megbillenni látszik, kiemelten fontos kérdés.

**146.** *Az adórendszer* legyen családbarát, ismerje el, hogy a család nevelő munkájával értékteremtő, társadalmilag alapvetően fontos és hasznos munkát végez, ezért az e feladatokat ellátók részesüljenek tevékenységükkel arányos adókedvezményben. Választható formában jelenjen meg a magyar adópolitikában a családi adózás lehetősége. Ha ez nem vezethető be egy lépésben, az adórendszert fokozatosan ebben az irányban módosítsák. A gazdasági szabályzórendszer segítse családi vállalkozások alapítását, működtetését és versenyképessé tételét.

Az *anyák* gyermeknevelésre fordított éveit, vagyis azt az időt, amíg nem állhattak munkaviszonyban gyermekeik nevelése miatt, vegyék figyelembe a nyugdíj alapjául szolgáló

munkaévek meghatározásánál. Az állam anyagilag támogassa a családalapítási és gyermekvállalási kedvet (kölcsönök, egyszeri, vissza nem fizetendő anyagi segítség, gyes, gyed, családi pótlék, tanulmányi támogatás stb.). Elő kell segíteni, hogy az anyák otthonról végezhesék kereső munkájukat.

**147.** Ezek a jogi változások azonban egyelőre csak elindítói lehetnek egy átfogó és *általános családvédelmi programnak*. A közterhek viselésére vonatkozó alkotmányi rendelkezés csak a jövedelmi és vagyoni viszonyok figyelembevételét rendeli el, márpedig az alkotmányban kell garanciális biztosítékot adni arra is, hogy az államnak a közterhek megállapítása és kivetése során a családi viszonyokra is tekintettel kell lennie. A jelenlegi adórendszer – a kezdeti változtatások mellett is – olyan családokat kényszerít arra, hogy segélyeket vegyenek igénybe, amelyek egy igazságosabb adórendszer mellett elérnék a létminimumot. A segélyezés természeténél fogva megalázó és hosszú távon eredménytelen, másrészt önfenntartásra képes rétegeket csábít a könnyű pénzszerzésre.

**148.** *A jelenlegi nyugdíjrendszer* nem veszi figyelembe a gyermeknevelést. A sok gyermeket vállaló családokat kétszeresen is sújtja: először a gyermekek eltartása során, másodsor akkor, amikor a keresővé vált felnőttek azokról az idős személyekről is gondoskodni kényszerülnek, akik nem vállaltak gyermeket. A most megindított társadalombiztosítási reform folytatása alapvető társadalmi igényt elégít ki. Ezt a reformot azonban az igazságos teherelosztás és a szolidaritás alapelveire építve kell véghezvinni. Meg kell szüntetni azokat a jogszabályokat, amelyek az anyagi különbségek mesterséges felerősítésével csak a gazdagoknak kedveznek, a szegényeket viszont még nagyobb nyomorba sodorják.

**149.** A keresztény tanítás szerint az emberi élet tökéletes tiszteletet és védelmet érdemel a fogamzás pillanatától kezdve. Az *abortusz* közvetlenül megsérti az emberi lénynek az élethez való alapvető jogát, ezért annak törvényesítését az ember méltóságának tisztelete kizárja. Ha az állami törvényhozás e szigorú keresztény értékrendet nem követi is, aligha hagyhatja figyelmen kívül az Európa Tanács határozatát, amely leszögezi, hogy „a magzatnak minden körülmények között részesülnie kell az emberi méltóságnak kijáró tiszteletben”. Ezért a törvényhozónak a magzati élet védelméről szóló törvény újrafogalmazása során olyan megoldásra kell törekednie, amely lehetőleg az egész társadalmat mozgósítja a magzati élet védelme érdekében, megállítja a korábbiakban bemutatott drámai demográfiai válságot, és olyan életvédelmi intézkedéseket hoz, amelyek különleges védelmet nyújtanak az édesanyáknak, és ezzel segítik a megfogant magzatok megszületését.

**150.** *A családi életre nevelés* elsődleges színtere maga az élő család. A házasságra és a családi életre való felkészítés azonban nemcsak az egyházak feladata és egyik küldetése, hanem az államé is. Kívánatos, hogy a családi életre nevelés az alap-, közép- és felsőfokú képzési rendszerekben egyaránt meghonosodjon. A család a társadalom alapsejtje, ezért az állami jognak is biztosítania kell a családi életre nevelés iskolai feltételrendszerét, és korlátokat kell állítania a média és az internet útján terjesztett erkölcsromboló és családpusztító műsorok elé.

**151.** Azok a törekvések, amelyek a házasság komolyságát, tartósságát és szilárdságát a jogi szabályozásban is biztosítani kívánják, nem jelentik az egyházi törvények átvételét az állami törvényhozásba. Ezek a családpolitikai elvek az egész közösség elvárásait és érdekét szolgálják. Hiszen a család nem pusztán jogi, szociális és gazdasági egység, hanem olyan kulturális, etikai, szociális, szellemi és vallási értékeket hordoz, amelyek nélkülözhetetlenek a

társadalom jólétéhez és fejlődéséhez. Ezért felszólítunk minden intézményt és jóakarató embert, hogy támogassa ezeket a törekvéseket.

**152.** *A gyermekeknek* – születésük előtt és után – különleges védelemre és segítségre van joguk teljes értékű személyi fejlődésük érdekében. Ezért a társadalom által támogatást érdemel minden olyan családpolitikai elképzelés, amely a gyermekeknek a családban való nevelését és felnövést célozza, és a gyermekek jogait és érdekeit biztosítja. Az örökbefogadásról olyan törvényeket kell alkotni, amelyek segítik a gyermekre vágyódó és a gyermeknevelésre alkalmas családokat azoknak a gyermekeknek a befogadásában, akik nélkülözik a gondoskodást. A gyermek és a szülők kapcsolatában pedig a törvényeknek tiszteletben kell tartaniuk a szülők természetes jogait, köztük elsődleges jogukat a gyermekek nevelésére.

## Befejezés

153. Ahogy a II. Vatikáni zsinat meghirdette a szegények melletti kiállást, úgy *szólítunk fel mindenkit a házasságok és a családok védelmezésére* és erősítésére. Azért is, mert napjainkban ők sodródtak a leginkább válságos helyzetbe, ők tehát a mi korunk „szegényei”, de azért is, mert ők a legnagyobb kincsei a társadalomnak és az egyháznak: a család megújításával remélhetjük a megújulást korunk emberétől és társadalmától. II. János Pál szavai szerint „a család az egyház első és legfontosabb útja”, a társadalom emberiségének az alapja. Amikor a házasság és a család védelmében szeretnénk mozgósítani minden jóakarátú embert, elsősorban híveinket, akkor ezzel társadalmunk legigazibb javát kívánjuk szolgálni.

## Rövidítések jegyzéke

<b>CIC</b>	Kánonjogi Kódex
<b>CsJCh</b>	Családjogi Charta
<b>DV</b>	Donum vitae
<b>EV</b>	Evangelium vitae
<b>FC</b>	Familiaris consortio
<b>GS</b>	Gaudium et spes
<b>HV</b>	Humanae vitae
<b>IT</b>	Igazságosabb és testvériesebb világot!
<b>KEK</b>	A Katolikus Egyház Katekizmusa
<b>MKPKLB</b>	A Magyar Katolikus Püspöki Kar Lelkipásztori Bizottságának körirata a családpsztorációról



## Párbeszéd, hozzászólás

A család és a házasság élete valamilyen módon mindnyájunkat érint. A körlevél párbeszédre hívja minden olvasóját, hiszen számos kérdésben csak így juthatunk közelebb az igazsághoz. Kérjük ezért, hogy észrevételeit, javaslatait, véleményét írja meg részünkre, a közös továbbgondolkodás érdekében. A hozzászólásokat a következő címre kérjük küldeni:

Levélcím: A Magyar Katolikus Püspöki Kar  
Tömegkommunikációs Irodája  
1364 Budapest, Pf. 48.  
E-mail cím: [csalad-korlevel@katolikus.hu](mailto:csalad-korlevel@katolikus.hu)

## Függelék

### A Magyar Püspöki Kar körlevele az abortusz ellen (1956. szeptember 12.)

Kedves Hívek!

Október hónapja a Rózsafüzér hónapja. Templomaitokban megtartjátok az esti ájtatosságot és megisméltitek a titkokat, amelyek Jézus és Mária életére: örömeire, szenvedéseire és dicsőségére emlékeztetnek. Ezek között a titkok között az első azt mondja: „Áldott a te méhednek gyümölcse Jézus, kit te szent Szűz a szentlélektől fogantál”; a második pedig így szól: „Áldott a te méhednek gyümölcse Jézus, akit te szent Szűz Erzsébetet látogatván méhedben hordoztál!” Emlékeztet bennünket ez a két titok arra, hogy Jézus földi élete nem Betlehemben kezdődött, ahol született, hanem Názáretben, ahol fogantatott. És a magzat, akit Mária Erzsébetet látogatván szíve alatt hordott, ugyanaz a Jézus volt, akit később a betlehemi istállóban pólyába takart és jászolba fektetett; ugyanaz a Jézus, akit a templomban bemutatott és megtalált; ugyanaz, aki később tanított, csodákat tett, szenvedett, meghalt és feltámadott.

A mi életünk is, Kedves Hívek, fogantatásunkkal kezdődött. Akkor lehelte Isten belénk a halhatatlan lelket, amelyet az Ő képmására teremtett. Áldottak legyenek szüleink, akik jelentkezésünket e világra áldozatos lélekkel fogadták. Áldott legyen édesanyánk, aki gondosan óvakodott minden olyan lépéstől, amely nekünk ott a szíve alatt ártalmunkra lehetett volna; és édesapánk is, aki vigyázott anyánkra miattunk. örömmel várták, előre találgatták nemünket, tanácskozták meg nevünket, készítették számunkra a bölcsőt, a ruhácskákat! A mennybéli Atya fizessen nekik ezért a jóságukért, és a Szűzanya szeresse őket; mi meg köszönjük nekik, hogy életben tartottak, és meg nem öltek minket!

Hogy meg nem öltek minket? Hát ez is lehetséges lett volna?

Bizony igen, Kedves Hívek, mert nagyon sok gyermek nem látja meg élve a napvilágot, mert szülei megölik, mielőtt a világra jöhetett volna. Százezrek és százezrek pusztulnak el így, többen, mint a világháborúban, és újabban csak szaporodik az ártatlan áldozatok száma. Úgy hívják ezt, hogy „a terhesség megszakítása”. Az anya elmegy az orvoshoz, és az orvos kioperálja belőle eleven magzatát, mintha csak egy ártalmas daganat volna. Vajon mit vétett az ártatlan teremtés, hogy a szülők oly gyűlölettel vannak ellene és életére törnek? Miért kell neki keresztleletlenül meghalnia és Isten látásától – önhibáján kívül – örökre megfosztania? Nagy bűn ez, Kedves Hívek, igen nagy bűn! És ne mondja senki, hogy a törvény megengedi, mert Isten törvénye nem engedi! És Isten egykoron nem emberi törvény szerint fog megítélni titeket, hanem a saját örök törvénye szerint, mely így szól: „ne ölj!” Természetellenes bűn is a magzat megölése, mert Isten az ember természetébe oltotta a szülői szeretetet, és most maga a szülő fordul magzata élete ellen. És ne mondja senki, hogy a gyermek anyja méhében nem eleven: mert bizony élő lény az, akinek lelke van és aki növekszik, fejlődik, sőt sokszor megmozdul az anyai szív alatt, mint ahogyan Keresztelő Szent János repesett anyja, Szent Erzsébet méhében, amikor a Boldogságos Szűz köszöntését meghallgatta.

És azt se mondja senki, hogy nem fáj neki, nincs öntudata, mert hisz az újszülött gyermeknek sincs öntudata, és nemde megrettenünk a gondolattól, hogy gyilkos kezét emeljük ellene!

Igenis tehát bűn a magzatelhajtás, a terhesség megszakítása! Bűn Isten ötödik parancsolata ellen, de a negyedik ellen is, és pedig olyan nagy bűn, hogy az Anyaszentegyház kiközösíti azokat, akik ezt elkövették: a szülőket is, a tettnek végrehajtóit is, és ezen kiközösítés alól csak a püspök oldozhat fel, ha a vétkesek bűnüket őszintén megbánják, és erősen megfogadják, hogy azt többé el nem követik.

Elismerjük, hogy a terhesség megszakításának sok jószándékú híve van, nemcsak nálunk, hanem külföldön is mindenütt; és némely országban, pl. Svédországban a törvény meg is engedi azt. Akik pedig a terhesség megszakítását megengedhetőnek tartják, a többi közt szociális okokra, pl. a szülők nehéz megélhetési körülményeire, lakáshiányra hivatkoznak. De vigyázzunk, Kedves Hívek: nem szabad bünt cselekedni azért, hogy könnyítsünk magunkon, sem rosszat tenni, hogy jó következzen belőle. Vajon megtehetik-e a szülők, hogy elvágják a már megszületett gyermekük nyakát azért, mert nehezen tudnak megélni, és mert szűk a lakás? Nemde egy ilyen merénylet ellen felháborodva tiltakoznánk. Hát az anyaméhben levő gyermeket szabad összevagdalni, megsemmisíteni megélhetési nehézségek okából? Még akkor sem szabad ilyet tenni, ha az anya egészségéről, sőt életéről van szó, mégkevésbé akkor, amikor csak az anyagi viszonyok könnyítését kívánjuk. Ha ezt megengedjük, vége az emberi életcsiráknak. Mert akkor pusztulnia kell a gyermeknek, mielőtt megszületik, nehogy sírásával szülei álmát, kényelmét zavarja; pusztulnia kell, nehogy apjának a motorbicikliről, vagy anyjának a cigarettáról le kelljen mondania; pusztulnia, hogy szüleinek szebb bútorra, szőnyegre, nyaralásra jusson, hogy kereshessenek mindketten szabadon, nyűg és akadály nélkül! Elismerjük, hogy vannak helyzetek, amikor a szülőknek tényleg nagy gondot okoz a következő gyermek jövedele, ellátása, és amikor a lakásvizonyok különösen nehezzé teszik a kis jövevény befogadását; ámde: van isteni gondviselés, és a Teremtő nem hagyja el azokat, akik benne bíznak! Nem hallottuk-e az evangéliumi igéket: „Ne aggódjatok megélhetésetek miatt, hogy mit esztek, vagy mit isztok, sem testetek miatt, hogy mibe öltözzetek!... Hisz tudja mennyei Atyátok, hogy minderre szükségtel van. Ti keressétek elsősorban az Isten országát és annak igazságát, és a többit is mind hozzá kapjátok.” (Mt 6,25 stb.) Múló előnyért tehát ne hagyjátok el Isten törvényét és igazságát, mert akkor téves úton keressétek a boldogulást. Ne riadjatok vissza áldozattól és erőfeszítéstől sem a gyermek élete érdekében. Kormányzatunk is sokat fáradozik a szociális viszonyok javításán, az életnívó fokozásán és lakások építésén. Bizalommal nézhetünk tehát a jövőbe és nem kell vallásunktól tiltott eszközökhöz fordulni létfenntartásunk érdekében. A terhesség megszakítása ugyanis nem létfenntartó tényező, hanem létet pusztító eszköz. Török, tatár nem tudta elpusztítani nemzetünket, de a szülők elpusztíthatják, ha a magzatirtás végzetes útjára lépnek.

A terhesség megszakításának súlyos következményei vannak nemcsak lelki szempontból, azaz nemcsak azért, mert ezen cselekedet Isten ellen való bűn, hanem az anyák egészsége szempontjából is, továbbá erkölcsi és szociális szempontból egyaránt.

Hogy a terhesség megszakítása árt az anya egészségének, az orvosilag elismert, kétségbevonhatatlan tény. Amikor a terhesség bekövetkezik, akkor az egész anyai test áll a magzat növelésére, kialakítására, az anyatejképződés előkészítésére. Fokozott mirigykiválasztódás történik, a vérkeringés is új utakat vesz, arrafelé, ahol a születendő gyermek van, és ha most eltávolítják ezt a gyermeket, hirtelen brutálisan megzavarják a szervezet megindult működését, ami oly megrázkódtatást idéz elő az anya szervezetében,

amelyet nehezen hever ki, és amelynek káros nyomai maradnak. És ha ismételten történik olyan operáció, amely e terhességet megszakítja, akkor biztosan tönkremegy az anya egészsége, leromlik idegileg és mindenfajta betegséget, belső gyulladásokat, vérzéseket szerez. És ezekhez a testi következményekhez járulnak a lélektani következmények: mert a lelkiismeret megmozdul a szülőkből, különösen az anyákban, egyik-másik hallani véli elemésztett gyermekének sírását; a szülők egymásnak szemrehányást tesznek, ellenséges indulattal, sőt gyűlölettel fordulnak egymás ellen, felborul a családi béke, és amiként előfordul az, hogy a világra jött gyermek megjavítja a rossz házasságot, hasonlóképpen bizony sokszor megtörténik, hogy a világra nem engedett gyermek elrontja a jó házasságot. Az is előfordul, hogy a szülők később már szeretnének gyermeket, kivált ha már egy nagyobbacska gyermek meghalt, ámde nem kaphatnak, mert a terhesség megszakítása beteggé és meddővé tette az anyaméhet! Hiába a természet ellen nem lehet bűnhődés nélkül véteni!

Erkölcsei szempontból is súlyos következményei vannak a terhesség megszakításának. A terhesség megszakítása kiöli a nőből a szeméremérzetet, továbbá az áldozatos, odaadó anyai érzést; jó anyák nélkül pedig egy nép fenn nem maradhat. Az ifjúságot viszont könnyelmű, erkölcstelen életre bátorítja a magzattól való szabadulás lehetősége. A leány, ha teherbe esett, elmegy az orvoshoz, elvéteti magzatát és folytatja ott, ahol abbahagyta. Fiúk felelősség nélkül érintkeznek a leányokkal, gyermektartás nem fenyegeti őket és el sem kell venni a büntársat, csak az útból el kell tenni a bűnös viszony kellemetlen gyümölcsét. A válások is szaporodni fognak, a vallásos érzés pedig meggyengül, sőt megsemmisül, ami természetes, ha ilyen fontos erkölcsi kérdésben vallásunktól eltávolodunk.

Végül szociális szempontból is káros a terhesség megszakítása! Nagy emberek egész sora sokgyermekes családból származott. Vianney Szent János negyedik gyermeke volt szüleinek. Ozanám, Párizs szegényeinek világi apostola szintén negyedik, Hans Memling festőművész a hatodik, Shakespeare, a nagy angol drámaíró harmadik, Mozart a hetedik, Bach a nyolcadik, Frauenhoffer a nagy fizikus tizedik, Franklin Benjamin a tizenhatodik. Loyolai szent Ignác a tizenharmadik, Veuster Damján a bélpoklosok apostola és atyja a hetedik gyermeke volt szüleinek. És így folytathatnók. Ha szüleik nem engedték volna világra jönni ezeket a nagy embereket, az emberiségnek ez igen nagy vesztesége lett volna.

Hiányozni fognak a munkáskezek is, ha nem lesz gyermek a családban; kevés lesz a fiatal és sok lesz az öreg, és az öregek eltartása súlyosan fog nehezedni a fiatal nemzedékre. A többgyermekes családban kifejlődik az apai tekintély és öntudat, vezetőképesség alakul ki a családapákban, amelyet az üzemekben és hivatalokban is hasznosan tudnak értékesíteni, az anyák pedig áldozatos lelkű asszonyok lesznek, amilyenekre a társadalomnak nagyon is szüksége van. Ahol több a gyermek, ott ezek különböző jelleműek és így kicsiben a társadalom képét nyújtják. Megtanulják egymást segíteni, támogatni, egymás hibáit elviselni, és ezt a készséget a családon kívül is hasznosítják. Míg ott, ahol csak egy gyermek van, az ilyen – szegényke – társaság nélkül senyved, szociális képességei eltorzognak, elkényeztetett gyenge palánta lesz az élet kertjében.

Kedves Hívek! Hogy mi ebben a kérdésben felszólaltunk, arra hivatali kötelességünk kényszerített. A terhességmegszakítás a tapasztalás szerint valóságos mozgalommá, sőt divattá lehet az orvosok, hatóságok és lelkipásztorok nagy megdöbbenésére, és ha ez bekövetkeznék, külön kórházakat kellene majd létesíteni és külön orvosi hadat az anyák részére, akik szabadulni akarnak a gyermektől. Azon a költségen pedig, amelybe az ilyen kórházak, kórházi ágyak, orvosok és ápolónők kerülnének, az anyák szociális helyzetét

lényegesen emelni lehetne úgy, hogy születendő gyermeküket szívesen fogadják. De nem ez a szempont indít bennünket elsősorban szavunk felemelésére, hanem a valláserkölcsei szempont; az Isten parancsának tiszteletben tartása, az anyai méltóság megóvása, a házások közt fennálló kölcsönös tisztelet, szeretet és megbecsülés ápolása, az ifjúság erkölcsének őrzése és minden, ami ezzel összefügg: népünk földi és híveink örök boldogsága. „Clama! Ne cessas clamare!” – mondja az Úr a prófétának! „Kiáltás, ne szűnj meg kiáltani!” (Iz 58,1) Mi tehát kiáltunk és kérünk, halljátok meg szavunkat. És egyúttal imádkozunk. Az októberi ájtatosságokat is arra a szándékra ajánljuk, hogy kövessétek tanításunkat, amely nem a miénk, hanem Istenünké, Urunké, az Úr Jézusé. Amen.

Budapest, 1956. szeptember 12.

A Magyar Püspöki Kar

## A Magyar Püspöki Kar pásztorlevele a magzati élet védelméről (1992. december 21.)

Kedves Testvérek!

A Magyar Országgyűlés megalkotta a január 1-én életbelépő új törvényt „a magzati élet védelméről”. A törvényjavaslattal kapcsolatos viták a parlamenten belül és kívül, majd a törvény megalkotása utáni magyarázatok különösen is ráirányították a figyelmet az abortusz kérdésre. A Magyar Katolikus Püspöki Kar a magzati élet védelmében többször is hallatta a szavát abban a reményben, hogy a magyar Parlament erkölcsi felelőssége tudatában olyan törvényt fog hozni, amely az élethez való alapvető emberi jogot érvényesíti és korlátozás nélkül védi a magzati életet.

Az új törvény tartalmaz pozitív rendelkezéseket is, amelyek egészségügyi és anyagi segítséget nyújtanak a gyermeket váró anyának, kitér az orvosok lelkiismereti szabadságának a biztosítására. Mivel az emberi élet a fogamzással kezdődik, sajnálattal látjuk, hogy a törvény lehetővé teszi a magzat elpusztítását. Látszat, szerint tartalmaz bizonyos korlátozásokat, de az anya „válsághelyzetének” egyéni értelmezésével – mégha szépen hangzó magyarázatokat is lehet hozzáfűzni – gyakorlatilag minden korlátozás nélkül megengedi a magzati élet kioltását. Ezért a törvény nem „a magzati élet védelméről”, hanem a „magzati élet elpusztításáról” szól.

A törvény ugyan senkit sem kötelez abortuszra, de büntetlenül megengedi. Mivel a törvény adta lehetőség, és a közvélemény megtévesztheti híveinket is, kötelességünk a téves indokolásokat elutasítanunk, a katolikus tanítást megismételni, és egy különös veszélyre a figyelmet felhívni.

**I.** Megtévesztő indokolások, magyarázatok úgy mutatják be a törvényt, hogy humánus, az anya jogait érvényesíti, a fejlődés irányába mutat, a nemzetközi gyakorlattal megegyezik.

A „ne ölj” erkölcsi parancs az emberi természetből ered, vallási és világnézeti meggyőződéstől függetlenül. Az emberi törvényhozásnak nincs joga az emberi természetből eredő erkölcsi törvény lerontására, az ártatlan élet kioltásának igazságtalan megengedésére.

A vitában sokszor szerepelt az anya lelkiismeretére történő hivatkozás. Sajnálatos módon megmutatkozott, hogy a lelkiismeret szó elvesztette eredeti értelmét, az erkölcsi jó és rossz megkülönböztetését, és helyébe a szabad egyéni vélekedés került.

Az anya jogainak a hangoztatása a születendő gyermek életének a kioltásával kapcsolatban a női méltóság és az anyai hivatás megcsúfolása.

Az ártatlan emberi élet elpusztítására irányuló törvény sohasem lehet humánus, hanem minden esetben embertelen és életellenes, nem szolgálja a társadalmi fejlődést, mégha egyes országok példáját követi is.

**II.** A katolikus tanítás az abortusz kérdésében egyértelmű. Most jelent meg „A Katolikus Egyház Katekizmusa”, amelyet a Szentatya 1992. december 7-án, nyújtott át az Egyháznak. Ennek a szavaival tárjuk híveink elé a katolikus Egyház világos tanítását:

„Az emberi életet tisztelni és védeni kell teljes mértékben fogantatásától kezdve. Az emberi lényben létének első pillanatától a személy jogait kell elismerni, és ezek közé tartozik az ártatlan lény sérthetetlen joga az élethez.

Már az első századtól kezdve az Egyház hirdette minden szándékos abortusz erkölcsi bűnösségét. Ez a tanítás nem változott meg, és nem is módosítható. A szándékos abortusz súlyosan ellenkezik az erkölcsi törvénnyel.

Az abortusz elkövetése súlyos bűn. Az Egyház ezt az élet ellen elkövetett bűnt kiközösítéssel sújtja az Egyházi Törvénykönyv szerint. (Ez annyit jelent, hogy olyan súlyos bűn, amely alól a gyóntató pap csak különleges felhatalmazással adhat feloldozást.)

Minden ártatlan emberi lény elidegeníthetetlen joga az élethez a polgári társadalom és a törvényhozás alkotó eleme.”

**III.** Az új törvény sajátos erkölcsi veszélyt is tartalmaz, főleg a fiatalság számára, mivel előírja az iskolában a szexuális felvilágosítást, a fogamzásgátló eszközök ismertetését. A felvilágosítás szükséges. Megvan azonban a veszély, hogy a szexuális felvilágosítást biológiai kérdéssé egyszerűsítik le, ahol gyakorlati tanácsokat adnak, még nagyobb teret nyitva a szabadosságnak, ahelyett, hogy az egész embert készítenék fel a házasságra és a felelős családi életre.

Isten parancsolatai között a „ne paráználkodj”, a „felebarátod házastársát ne kívánd” ma is teljes mértékben érvényesek. Ennek mellőzése a keresztény nevelésben a mulasztás súlyos bűnét hozza magával.

A keresztény nevelés rámutat az erkölcsi alapokra, a személy méltóságára, a lelki értékekre, különösen is a fegyelmezettség szükségességére az ösztönös hajlamokkal és indulatokkal szemben. Mindehhez szükségünk van Isten kegyelmére, amelyet a szentségek gyakori vételéből merítünk.

Tudatában vagyunk annak, hogy az új törvény adta lehetőség, a közvélemény, a szexuális szabadosság elterjedése és vonzása igen nagy kísértést jelent mindenki számára. De azt sem feledhetjük, hogy Krisztus kegyelme erőt ad a „ne ölj”, „ne paráználkodj”, „felebarátod házastársát ne kívánjad” isteni törvényei nem embertelenek, hanem igényesek, amelyek feltételei az igazi szabadságnak és az emberi kiteljesedésnek. Mindnyájan esendő emberek vagyunk, akik bűnbánatra szorulunk. Egyházunk ezért szólít fel a bűnbánatra, és hirdeti Isten megbocsátó irgalmának és szeretetének örömhírét.

A keresztény közösség tanúságtétele Krisztus tanításának a megtartásával ma is társadalomformáló erő, amint a kereszténység első századaiban is az volt. Híveink Krisztus tanításához hűséges élete ma is hozzájárul az egészséges családi és társadalmi életünk formálásához. Kapcsolódjék hozzá állhatatos imánk és áldozatvállalásunk, hogy kieszközöljük Isten kegyelmét a magyar családokért és ifjúságért, a szebb és keresztényibb jövő kialakításáért.

Budapest, 1992. december 21.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar